

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2017 – 2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Βασιλικής Σισμανίδου του Ελευθερίου

A.M.: 7340011017011

«Ελαφρυντικές περιστάσεις κατ' άρθρο 84 ΠΚ»

Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Γιαννούλης

Αθήνα, Νοέμβριος 2018

Copyright © [Βασιλική Σισμανίδου, 2019]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

	Σελ.
Συντομογραφίες	4
I. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις	6
1. Ο θεσμός της μείωσης της απειλούμενης ποινής στο ποινικό δίκαιο	6
2. Περιπτώσεις μείωσης της απειλούμενης ποινής	6
3. Συνέπειες μείωσης της απειλούμενης ποινής	7
4. Συρροή λόγων μείωσης της ποινής	8
II. Οι ελαφρυντικές περιστάσεις ειδικότερα ως λόγος μείωσης της ποινής	10
1. Έννοια και σημασία των ελαφρυντικών περιστάσεων	10
2. Το ζήτημα της νομικής φύσης των ελαφρυντικών περιστάσεων	12
3. Σύντομη ιστορική ανασκόπηση του θεσμού των ελαφρυντικών περιστάσεων	13
III. Οι επιμέρους ελαφρυντικές περιστάσεις	15
1. Το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου του υπαιτίου (άρθρο 84 παρ. 2 περ. α ΠΚ)	15
2. «Το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από όχι ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή διατελώντας υπό την επίδραση σοβαρής απειλής ή υπό την επιβολή προσώπου στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης» (άρθρο 84 παρ. 2 περ. β ΠΚ)	23
3. «Το ότι ο υπαίτιος ωθήθηκε στην πράξη του από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή παρασύρθηκε από οργή ή βίαη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη» (άρθρο 84 παρ. 2 περ. γ ΠΚ)	26
4. Το ελαφρυντικό της ειλικρινούς μεταμέλειας (άρθρο 84 παρ. 2 περ. δ ΠΚ)	29
5. Το ελαφρυντικό της καλής συμπεριφοράς του υπαιτίου για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του (άρθρο 84 παρ. 2 περ. ε ΠΚ)	33
IV. Δικονομικά ζητήματα	38
1. Ο τρόπος προβολής των ελαφρυντικών περιστάσεων στην ποινική δίκη και λόγοι αναίρεσης επί της απόρριψής τους	38
2. Ο χρόνος προβολής των ελαφρυντικών περιστάσεων	41
3. Συρροή περισσότερων εγκλημάτων	42
4. Αρχή της μη χειροτέρευσης της θέσης του κατηγορουμένου	42
V. Επιλογικές – Κριτικές παρατηρήσεις	44
Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία	46
Παράρτημα	48

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΠ	Άρειος Πάγος
Άρθρ	άρθρο
Βλ	βλέπε
Εδ	εδάφιο
Εκδ	εκδόσεις
Επ	επόμενα
ΕφΘεσ	Εφετείο Θεσσαλονίκης
ΕφΠειρ	Εφετείο Πειραιώς
Κά	και άλλα
Κλπ	και λοιπά
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
Λχ	λόγου χάρη
ΜΟΔΘεσ	Μεικτό Ορκωτό Δικαστήριο Θεσσαλονίκης
ΜΟΕφΑθ	Μεικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών
ΜΟΕφΠατρ	Μεικτό Ορκωτό Εφετείο Πατρών
ΜΟΕφΠειρ	Μεικτό Ορκωτό Εφετείο Πειραιώς
Ν	νόμος
Όπ	όπου παραπάνω
Παρ	παράγραφος
ΠεντΕφΑνατΚρητ	Πενταμελές Εφετείο Ανατολικής Κρήτης
Περ	περίπτωση
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Πλαγιάρ.	πλαγιάριθμος
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΛογ	Ποινικός Λόγος
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά
σ	σελίδα
Σημ	σημείωση
Στοιχ	στοιχείο

Σ

ΤΝΠ

ΤριμΕφΑνηλΠειρ

ΤριμΕφΚακΑθ

Υπερ

Υπ' αριθμ

Σύνταγμα

Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών

Τριμελές Εφετείο Ανηλίκων Πειραιώς

Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων Αθηνών

Υπεράσπιση

υπ' αριθμόν

I. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΟΙΝΗΣ ΣΤΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η ποινή, ως σκόπιμη πρόκληση «κακού» που επιβάλλεται από την πολιτεία στον δράστη ενός εγκλήματος εξαιτίας ακριβώς της τέλεσης αυτού του εγκλήματος, τοποθετείται, αναμφίλεκτα, από κοινού βεβαίως με τα ζητήματα που τη συνοδεύουν, στο επίκεντρο του ποινικού ενδιαφέροντος. Ειδικότερα, για κάθε έγκλημα προβλέπεται από τον νομοθέτη ένα αρχικό πλαίσιο ποινής, το οποίο δύναται να μεταβάλλεται είτε προς τα πάνω είτε προς τα κάτω, προσαρμοζόμενο στα εκάστοτε δεδομένα. Η ποινή, λοιπόν, καθίσταται σαφές ότι αποτελεί ένα μέγεθος, βασικό χαρακτηριστικό του οποίου είναι η εμφάνιση ελαστικότητας. Υπό το φως των ανωτέρω, αναδύεται ο θεσμός της μείωσης του απειλούμενου πλαισίου ποινής, μέσω του οποίου εκφράζεται η επιείκεια της δικαστικής κρίσης και επιδιώκεται η προσαρμογή της στα δεδομένα της κρινόμενης υπόθεσης, γεγονός το οποίο συνιστά ζητούμενο σε ένα κράτος δικαίου.

2. ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

Από την επισκόπηση του Ποινικού Κώδικα διαπιστώνουμε ότι η μείωση του απειλούμενου πλαισίου ποινής σύμφωνα με το άρθρο 83 ΠΚ, προβλέπεται σε τρεις περιπτώσεις¹.

Πρώτον, πρόβλεψη μείωσης της απειλούμενης ποινής υφίσταται στις περιοριστικά αναφερόμενες στο γενικό μέρος του Ποινικού Κώδικα περιπτώσεις. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για τους γενικούς λόγους μείωσης της ποινής, οι οποίοι βρίσκονται στα άρθρα 23, 25 παρ. 3 και 32 παρ. 2 ΠΚ (υπέρβαση των ορίων της άμυνας και της κατάστασης ανάγκης), 33 παρ. 2 ΠΚ (κωφάλαλος δράστης, που δε στερείται παντελώς της ικανότητας για καταλογισμό), 35 παρ. 2 ΠΚ (υπαίτια διατάραξη συνείδησης), 36 παρ. 1 ΠΚ (μειωμένη ικανότητα για καταλογισμό), 42 παρ. 1 και 43 παρ. 1 ΠΚ (απόπειρα και απρόσφορη απόπειρα), 44 παρ. 2 ΠΚ (υπαναχώρηση από πεπερασμένη απόπειρα), 46 παρ. 2 ΠΚ (περίπτωση agent provocateur), 47 παρ. 1 ΠΚ (απλή συνέργεια), 49 παρ. 1 εδ. α ΠΚ (ηθική αυτουργία και άμεση συνέργεια σε γνήσια ιδιαίτερα εγκλήματα), 130 παρ. 1 ΠΚ (εκδίκαση μετά τη συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους) και 133 ΠΚ (νεαρός ενήλικας δράστης).

¹ Βλ. *Καϊάφα – Γκμπάντι*, σε: *Καϊάφα – Γκμπάντι/Μπιτζιλέκης/Συμεωνίδου – Καστανίδου*, Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων, 2016², σ. 198 επ.

Η δεύτερη περίπτωση μείωσης της ποινής αφορά τους ειδικούς λόγους μείωσης, τους οποίους συναντούμε τόσο σε ειδικούς ποινικούς νόμους, όσο και εντός του ειδικού μέρους του ΠΚ. Ενδεικτικό είναι λ.χ. το άρθρο 27 παρ. 1 Ν. 4139/2013 «περί εξαρτησιογόνων ουσιών και άλλες διατάξεις», κατά το οποίο: *«Αν ο υπαίτιος κάποιας από τις πράξεις των άρθρων 20 έως 22 πριν από την αμετάκλητη καταδίκη του, κρίνεται ότι με δική του πρωτοβουλία συντέλεσε με παροχή πληροφοριών στην ανακάλυψη ή εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης διακίνησης ναρκωτικών ή στην ανακάλυψη και σύλληψη διακινητή ναρκωτικών, η δε ευθύνη του υπαιτίου και η βαρύτητα της πράξης του είναι καταδήλως μικρότερες από την ευθύνη των προσώπων στην ανακάλυψη και σύλληψη των οποίων συντέλεσε και τη βαρύτητα των πράξεων που τέλεσαν, το δικαστήριο αναγνωρίζει στο πρόσωπό του ελαφρυντική περίσταση»*. Στην ίδια λογική κινείται και το άρθρο 33 παρ. 1 περ. γ του ίδιου νόμου: *«Μετά την ολοκλήρωση με επιτυχία θεραπευτικού προγράμματος σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης, εγκεκριμένου κατ' άρθρο 51 οργανισμού, που πιστοποιείται εγγράφως από τον επιστημονικό διευθυντή του οικείου προγράμματος, το δικαστήριο αναγνωρίζει ελαφρυντική περίσταση κατά την επιμέτρηση της ποινής υποχρεωτικά στον δράστη που έχει τελέσει εγκλήματα από αυτά που αναφέρονται στα άρθρα 31 και 32 και δυνητικά στις λοιπές περιπτώσεις εγκλημάτων»*. Αντίστοιχα, στο άρθρο 29 Ν. 2971/2001 «Αιγιαλός, παραλία και άλλες διατάξεις», προβλέπεται ότι *«η αποκατάσταση της γενόμενης μεταβολής του φυσικού περιβάλλοντος από τον δράστη συνιστά ελαφρυντική περίσταση»*. Όσον αφορά το ειδικό μέρος του ΠΚ, η μοναδική περίπτωση μείωσης της ποινής υφίσταται στη διάταξη του άρθρου 187B ΠΚ, η οποία αναφέρεται ειδικά στα εγκλήματα της συγκρότησης εγκληματικής ή τρομοκρατικής οργάνωσης ή συμμορίας ή της συμμετοχής σε αυτές.

Τέλος, η ποινή οποιουδήποτε εγκλήματος μειώνεται στην περίπτωση κατά την οποία συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις, οι οποίες και αποτελούν το κύριο αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας.

3. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

Πρώτη βασική συνέπεια της μείωσης της απειλούμενης ποινής είναι η διαμόρφωση ενός νέου μειωμένου πλαισίου ποινής σύμφωνα με το άρθρο 83 ΠΚ, στο οποίο ορίζεται ότι: *«Όπου στο γενικό μέρος προβλέπεται ποινή ελαττωμένη χωρίς κανένα άλλο προσδιορισμό, η ποινή που πρέπει να επιβληθεί επιμετρείται ως εξής: α) Αντί για την ποινή του θανάτου ή της ισόβιας κάθειρξης επιβάλλεται πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών, β) αντί για την ποινή της κάθειρξης πάνω από δέκα ετών επιβάλλεται κάθειρξη έως*

δώδεκα ετών ή φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών, γ) αντί για την ποινή της κάθειρξης έως δέκα ετών επιβάλλεται κάθειρξη έως έξι ετών ή φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, δ) σε κάθε άλλη περίπτωση, ο δικαστής μειώνει την ποινή ελεύθερα έως το ελάχιστο όριο του είδους της ποινής, ε) εάν ο νόμος προβλέπει αθροιστικά ποινή στερητική της ελευθερίας και ποινή χρηματική, μπορεί να επιβληθεί και μόνο αυτή η τελευταία». Από την απαρίθμηση της ανωτέρω διάταξης απουσιάζει η περίπτωση εκείνη κατά την οποία το έγκλημα τιμωρείται με κάθειρξη πέντε έως είκοσι ετών. Εν προκειμένω, κατά μία άποψη², το μειωμένο πλαίσιο ποινής που προκύπτει εκτείνεται από δύο έως δώδεκα έτη. Κατ' άλλη άποψη, θα πρέπει να συνδυάσουμε τις περιπτώσεις β και γ του άρθρου 83 ΠΚ, οπότε προκύπτει πλαίσιο ποινής από φυλάκιση ενός έτους έως κάθειρξη δώδεκα ετών. Επίσης, ας διευκρινιστεί ότι στην περίπτωση ε κατά την οποία προβλέπεται στον νόμο αθροιστικά στερητική της ελευθερίας και χρηματική ποινή, ως στερητική της ελευθερίας ποινή νοείται μόνο η φυλάκιση.

Η δεύτερη συνέπεια που επέρχεται από τη μείωση της απειλούμενης ποινής είναι η μη μεταβολή του ποινικού χαρακτήρα της πράξης ως κακουργήματος ή πλημμελήματος, γεγονός το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία για την παραγραφή. Η ανωτέρω συνέπεια αντανακλάται στο άρθρο 19 ΠΚ, κατά το οποίο «αν μια πράξη που εκδικάστηκε είναι κακούργημα ή πλημμέλημα, κρίνεται με βάση τη βαρύτερη ποινή που καθορίζεται από τον νόμο γι' αυτή την πράξη και όχι με βάση την τυχόν ελαφρότερη ποινή που επέβαλε ο δικαστής λόγω ελαφρυντικών περιστάσεων (άρθρο 84) ή για οποιονδήποτε άλλο λόγο μείωσης της ποινής σύμφωνα με το άρθρο 83».

Η τρίτη και τελευταία συνέπεια μείωσης της ποινής αγγίζει τον χώρο της μετατροπής. Συγκεκριμένα, αν στον δράστη ενός κακουργήματος επιβληθεί τελικά μειωμένη ποινή, αυτή μετατρέπεται σε χρηματική ποινή ή σε παροχή κοινωφελούς εργασίας κατά το άρθρο 82 ΠΚ, εφόσον συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις, οι οποίες πάντως θα εξεταστεί αν υφίστανται στην τελικώς επιβληθείσα από το δικαστήριο ποινή³.

4. ΣΥΡΡΟΗ ΛΟΓΩΝ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

Σύμφωνα με το άρθρο 85 ΠΚ, όταν συντρέχουν περισσότεροι από ένας λόγοι για τη μείωση της ποινής κατά το άρθρο 83 ΠΚ ή όταν συντρέχουν ένας ή περισσότεροι τέτοιοι λόγοι μαζί με ελαφρυντικές περιστάσεις (άρθρο 84 ΠΚ), η μείωση της ποινής εφαρμόζεται

² Για τις παρατιθέμενες απόψεις, βλ. Παρασκευόπουλο – Νούσκαλη, σε: Μαργαρίτης/Παρασκευόπουλος – Νούσκαλης, Ποινολογία, 2016⁸, σ. 172.

³ Βλ. για τις συνέπειες μείωσης της απειλούμενης ποινής, Καϊάφα – Γκμπάντι, ό.π. σημ. 1, σ. 209 επ.

μόνο μία φορά κατά το μέτρο που προβλέπει το άρθρο 83 ΠΚ και όλοι οι πιο πάνω λόγοι μείωσης και οι ελαφρυντικές περιστάσεις λαμβάνονται υπόψη στην επιμέτρηση της ποινής.

Ένα ζήτημα που ανακύπτει είναι αν η απαγόρευση της διπλής μείωσης της ποινής εφαρμόζεται και στην περίπτωση συνδρομής περισσότερων ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 ΠΚ στο ίδιο πρόσωπο. Η θεωρία δέχεται την εφαρμογή του άρθρου 85 ΠΚ και εδώ με το σκεπτικό ότι στο μείζον εμπεριέχεται και το έλασσον⁴.

Αναφορικά με τη στάση της νομολογίας ως προς το παραπάνω θέμα, παγίως γίνεται δεκτό ότι αν συντρέχουν στον δράστη περισσότερες από μία ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ, η μείωση της ποινής του θα επέρχεται μόνο μία φορά. Το ίδιο βέβαια ισχύει και στην περίπτωση συρροής λόγου μείωσης της ποινής του άρθρου 83 ΠΚ και ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 ΠΚ. Από το άλλο μέρος, μερίδα της θεωρίας υποστηρίζει ότι η αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ Σ) επιτάσσει τη διπλή μείωση της ποινής, όταν ο ένας λόγος μείωσης ανάγεται κατά το ουσιαστικό του περιεχόμενο στο άδικο και ο άλλος στην ενοχή (λ.χ. τέλεση απόπειρας εγκλήματος από δράστη με μειωμένο καταλογισμό)⁵.

⁴ Βλ. *Χαραλαμπάκη*, Ελαφρυντικές περιστάσεις και αποτελεσματικότητα της ποινής, ΠοινΔικ 2013, σ. 250.

⁵ Βλ. *Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π. σημ. 1, σ. 237 επ. και *Χαραλαμπάκη*, ό.π. σημ. 4, σ. 250 επ.

II. ΟΙ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΩΣ ΛΟΓΟΣ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

1. ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ

Η σημασία των ελαφρυντικών περιστάσεων, κατά το άρθρο 84 ΠΚ, είναι σπουδαία τόσο από θεωρητική όσο και από πρακτική άποψη. Σχεδόν πάντοτε ο συνήγορος υπεράσπισης ζητά από το ποινικό δικαστήριο να αναγνωριστεί η συνδρομή ελαφρυντικών περιστάσεων στο πρόσωπο του κατηγορουμένου – πελάτη του, στοχεύοντας με αυτόν τον τρόπο στη μείωση της απειλούμενης ποινής και συνακόλουθα στην ευνοϊκότερη ποινική του μεταχείριση. Παράλληλα, με την αναγνώριση των ελαφρυντικών περιστάσεων παρέχεται στον δικαστή η δυνατότητα να εξατομικεύσει την ποινή, με αποτέλεσμα να διορθώνονται οι υπερβολές στις οποίες οδηγεί συχνά η κυριαρχία της γενικοπροληπτικής λειτουργίας της. Βάσει των ανωτέρω, συνάγεται ότι το άρθρο 84 ΠΚ έχει ιδιαίτερη αξία τόσο για την υπεράσπιση του κατηγορουμένου, όσο και για τον ίδιο τον εφαρμοστή του δικαίου, ο οποίος διαθέτει ένα εργαλείο, ώστε να προσαρμόζει την ποινή στην προσωπικότητα του εγκληματία, όταν αυτό επιβάλλεται από τις περιστάσεις, από λόγους επιείκειας και γενικότερα από τις ανάγκες ειδικής πρόληψης.

Συγκεκριμένα, η διάταξη του άρθρου 84 ΠΚ προβλέπει στη δεύτερη παράγραφο ότι *ελαφρυντικές περιστάσεις θεωρούνται ιδίως: α) το ότι ο υπαίτιος έζησε έως το χρόνο που έγινε το έγκλημα έντιμη ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή, β) το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από όχι ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή διατελώντας υπό την επίδραση σοβαρής απειλής ή υπό την επιβολή προσώπου στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης, γ) το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή παρασύρθηκε από οργή ή βίαιη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη, δ) το ότι έδειξε ειλικρινή μετάνοια και επιδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του και ε) το ότι ο υπαίτιος συμπεριφέρθηκε καλά για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του.*

Αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 84 ΠΚ, αυτό είναι ευρύτατο, αφού καλύπτει όλα τα εγκλήματα του ειδικού μέρους του Ποινικού Κώδικα καθώς και, όπως προκύπτει από τον συνδυασμό των άρθρων 12, 83 και 84 ΠΚ, όλα τα εγκλήματα των ειδικών ποινικών νόμων, εκτός εάν στους τελευταίους ορίζεται διαφορετικά. Από την ανάγνωση της διάταξης του άρθρου 84 ΠΚ, παρατηρούμε ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις απαριθμούνται ενδεικτικά («ιδίως») και όχι περιοριστικά, γεγονός το οποίο δίνει τη διακριτική ευχέρεια στο δικαστήριο να διαπλάσει και άλλες πέρα από αυτές που τίθενται

ρητά στον νόμο⁶. Ωστόσο, η νομολογία μας μένει προσηλωμένη στις απαριθμούμενες ως άνω μορφές ελαφρυντικών και δεν έχει μέχρι στιγμής αναγνωρίσει νέες. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στην υπ' αριθμόν 3390/2014 του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Αθηνών⁷, όπου ο εισαγγελέας εφετών στάθηκε στο «αδίκως» και πρότεινε την αναγνώριση ελαφρυντικής περίπτωσης, αφού «οι δράστες κατά τη διάρκεια της διαπραχθείσης από αυτούς ληστείας, αν και ήταν βαριά οπλισμένοι και παρά την επί μακρῶ καταδίωξή τους από πάνοπλους αστυνομικούς, την ύπαρξη ομήρων απλών πολιτών και τον κίνδυνο να δημιουργηθούν σοβαρά προβλήματα κατά τη δίωξη αυτή, κατά την καταδίωξη αυτή, αποφάσισαν μεσούσης της διαδικασίας της καταδίωξεως να μην προβούν σε χρήση όπλων και βίας, να εγκαταλείψουν τον οπλισμό, να αφήσουν ελεύθερους τους ομήρους και με τον τρόπο αυτό, άοπλοι και χωρίς δυνατότητα ομηρίας να μην αποφύγουν την επικείμενη σύλληψή τους». Το δικαστήριο, ωστόσο, μένοντας πιστό στις ενδεικτικά αναφερόμενες στο άρθρο 84 ΠΚ περιπτώσεις, δεν αναγνώρισε την προταθείσα ελαφρυντική περίπτωση⁸. Οι ελαφρυντικές περιπτώσεις, όπως γίνεται αντιληπτό, αποτελούν μια αόριστη νομική έννοια, την οποία καλείται να εξειδικεύσει το δικαστήριο της ουσίας. Εν συνεχεία, ο Άρειος Πάγος θα ελέγξει αν τα πραγματικά περιστατικά που δέχθηκε το δικαστήριο της ουσίας υπάγονται ή όχι σε αυτήν. Εφόσον διαπιστωθεί η συνδρομή των ελαφρυντικών περιπτώσεων, το δικαστήριο οδηγείται υποχρεωτικά στη μείωση του απειλούμενου πλαισίου ποινής, σύμφωνα με το άρθρο 83 ΠΚ (άρθρο 84 παρ. 1 ΠΚ)⁹.

Σκόπιμο είναι να διασαφηθεί ότι οι ελαφρυντικές περιπτώσεις διαφέρουν από τις «ελαφρές περιπτώσεις», λ.χ. των άρθρων 207, 208, 299 παρ. 2, 303, 308 παρ. 1 β, 361 παρ. 2, 377 παρ. 1 ΠΚ, οι οποίες συνιστούν προνομιούχες παραλλαγές του βασικού εγκλήματος. Μάλιστα, σε περίπτωση που συντρέχει προνομιούχα μορφή με ελαφρυντική περίπτωση, δεν εφαρμόζεται το άρθρο 85 ΠΚ. Αυτό είναι εύλογο, καθώς πρόκειται για αυτοτελείς αντικειμενικές υποστάσεις, οι οποίες έχουν ήδη ένα a priori καθορισμένο ελαφρύτερο πλαίσιο ποινής¹⁰.

⁶ Βλ. *Χαραλαμπίκη*, Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2014², άρθρο 84, πλαγιάρ. 1, σ. 701.

⁷ Αδημοσίευτη στον νομικό τύπο.

⁸ Βλ. *Μαντά*, Πρακτικά Συνεδρίου με θέμα: Προβλήματα ποινικής δικηγορίας και δικαιοσύνης, Ένωση ποινικολόγων και μαχόμενων δικηγόρων, δικηγορικός σύλλογος Θεσσαλονίκης και εταιρεία νομικών βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη Σάββατο 1 Απριλίου 2017, σ. 3 – 4, διαθέσιμα στην ιστοσελίδα www.ellinesdikigoroi.gr.

⁹ Βλ. *Χαραλαμπίκη*, ό.π. σημ. 6, πλαγιάρ. 2, σ. 701 – 702.

¹⁰ Βλ. *Χαραλαμπίκη*, ό.π. σημ. 6, πλαγιάρ. 3, σ. 702.

2. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ

Αναφορικά με το ζήτημα της νομικής φύσης του περιεχομένου των ελαφρυντικών περιστάσεων, το οποίο ομολογουμένως έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την επιστήμη, έχουν αναπτυχθεί κατά καιρούς ποικίλες απόψεις¹¹. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις συνιστούν στοιχεία της κρίσης για την επιμέτρηση της ποινής, άλλοι τις θεωρούν αξιολογικά στοιχεία της ενοχής, ενώ μερικοί διαχωρίζοντας σαφώς τη θέση τους από τις δύο παραπάνω απόψεις, τις εντάσσουν στα στοιχεία διαμόρφωσης (μείωσης) της απειλούμενης ποινής¹². Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, η οποία παλαιότερα ήταν η κρατούσα¹³ για μεγάλο χρονικό διάστημα στη θεωρία, οι ελαφρυντικές περιστάσεις συνιστούν κανόνες επιμέτρησης της ποινής. Η θέση αυτή πλέον δεν είναι εύστοχη, καθώς οι ελαφρυντικές περιστάσεις μολονότι εντάσσονται συστηματικά στο πέμπτο κεφάλαιο του ΠΚ για την επιμέτρηση της ποινής, καθορίζουν το μειωμένο πλαίσιο στο οποίο θα λάβει χώρα η επιμέτρηση, με άλλα λόγια αναδιαμορφώνουν το απειλούμενο πλαίσιο ποινής, χωρίς να μετέχουν στην επιβολή μιας συγκεκριμένης τιμής ποινής. Ενδιαφέρουσα φαίνεται η προσέγγιση της Καϊάφα – Γκμπάντι, η οποία υποστηρίζει τη μεικτή φύση των ελαφρυντικών περιστάσεων, καθώς αυτές δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν με ενιαίο τρόπο στο σύνολό τους. Ειδικότερα, προβαίνει στην εξής διάκριση¹⁴: α) στις ελαφρυντικές περιστάσεις που αποτελούν στοιχεία ενοχής, καθώς συνδέονται άμεσα με την πράξη και υποδηλώνουν την ύπαρξη ψυχικής πίεσης στο πρόσωπο του δράστη, όπως η ώθηση στην πράξη από μη ταπεινά αίτια ή η παράσυρση σε αυτήν από οργή ή βίαιη θλίψη (άρθρο 84 παρ. 2 περ. β και περ. γ ΠΚ) και β) σε αυτές, οι οποίες εμφανιζόμενες είτε πριν (άρθρο 84 παρ. 2 περ. α ΠΚ) είτε μετά το έγκλημα (άρθρο 84 παρ. 2 περ. δ και περ. ε ΠΚ), δεν συνιστούν δομικά στοιχεία του εγκλήματος, αλλά στοιχεία διαμόρφωσης της απειλούμενης ποινής.

Εκτός από τα παραπάνω, ενδιαφέρον ως προς τη νομική τους φύση παρουσιάζουν ορισμένες ελαφρυντικές περιστάσεις που γίνονται ευρύτερα δεκτές στο Ποινικό Δίκαιο, αν και δεν αφορούν ούτε το άδικο ούτε την ενοχή ούτε όμως και την πρόληψη. Ως τέτοιες ελαφρυντικές περιστάσεις νοούνται κυρίως οι ακόλουθες: η απώλεια εργασίας του δράστη,

¹¹ Βλ. για τις ποικίλες απόψεις, Παρασκευόπουλο – Νούσκαλη, ό.π. σημ. 2, σ. 159 επ., με περαιτέρω παραπομπές.

¹² Βλ. Παρασκευόπουλο – Νούσκαλη, ό.π. σημ. 2, σ. 159.

¹³ Βλ. Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 4, σ. 240, Ψαρούδα – Μπενάκη, Η φύσις των ελαφρυντικών περιστάσεων και ο χρόνος προτάσεως αυτών επ' ακροατηρίω, ΠοινΧρ 1970, σ. 146 – 149.

¹⁴ Βλ. Καϊάφα – Γκμπάντι, ό.π. σημ. 1, σ. 213.

το ευάλωτο του δράστη, δηλαδή η ευπάθειά του απέναντι στην ποινή, λ.χ. λόγω γήρατος ή βαριάς νόσου (HIV, καρκίνος, κ.λπ.), η μη εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου κ.ά. Η θέσπιση μάλιστα της τελευταίας επισήμως, ως ελαφρυντικής περίπτωσης, έχει ήδη προταθεί στο σχέδιο Μαρκή. Κατά τον σουηδικό Ποινικό Κώδικα, ο οποίος στρέφεται στην αναλογικότητα εγκλήματος και ποινής, οι περισσότεροι από τους ανωτέρω παράγοντες κατοχυρώνονται ως λόγοι επιείκειας. Συνεπώς, η θεμελίωσή τους ως ελαφρυντικών περιστάσεων θα μπορούσε να βρει έρεισμα στην επιείκεια, υπό την έννοια της διορθωτικής δικαιοσύνης, δηλαδή της αποκατάστασης μιας «σκληρότητας», ενός δεινού, το οποίο δεν επέλεξε ο δράστης¹⁵.

3. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις, ως θεσμός, εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στη Γαλλία υπό τον όρο “*circonstances atténuantes*” με τον νόμο της 28^{ης} Απριλίου 1832 και έκτοτε υιοθετήθηκαν από τις νομοθεσίες πολλών άλλων κρατών. Στην Ελλάδα, στο αρχικό σχέδιο του ΠΚ 1929/1933, δεν υπήρχε γενική διάταξη για τις ελαφρυντικές περιστάσεις, η οποία να αφορά σε όλα τα εγκλήματα, αλλά οι ελαφρυντικές περιστάσεις αναγνωρίζονταν μόνο σε ορισμένες αξιόποινες πράξεις. Κατά τη συνεδρίαση της Αναθεωρητικής Επιτροπής του σχεδίου ΠΚ, έγινε δεκτή η εισήγηση του Χωραφά και έτσι προβλέφθηκε γενική διάταξη, η οποία δίνει τη δυνατότητα στο δικαστήριο να αναγνωρίσει ελαφρυντική περίσταση σε κάθε έγκλημα. Το ως άνω άρθρο ισχύει από την εισαγωγή του στον ΠΚ μέχρι σήμερα χωρίς καμία νομοθετική μεταβολή¹⁶.

Στο σημείο αυτό θα ήταν ενδιαφέρον να παραθέσουμε απλώς την πρόταση της Επιτροπής Μαρκή για την τροποποίηση του άρθρου περί ελαφρυντικών περιστάσεων: *«1. Η ποινή μειώνεται επίσης κατά το μέτρο που προβλέπει το προηγούμενο άρθρο και στις περιπτώσεις που συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις. 2. Ελαφρυντικές περιστάσεις θεωρούνται ιδίως: α) το ότι ο υπαίτιος έζησε ως το χρόνο που έγινε το έγκλημα έντιμη, ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή, περίσταση η οποία δεν αποκλείεται από μόνη την προηγούμενη καταδίκη του για ελαφρό πλημμέλημα, β) το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από μη ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή υπό την επίδραση σοβαρής απειλής ή υπό την επιβολή του προσώπου στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο*

¹⁵ Βλ. Γιαννούλη, Ο εκσυγχρονισμός του ελληνικού συστήματος ποινών, ΠοινΧρ 2018, σ. 512 επ.

¹⁶ Βλ. Δημητράτο, Οι εξελίξεις στην νομολογία περί του θεσμού των ελαφρυντικών περιστάσεων κατά το άρθρο 84 του ελληνικού ΠΚ, ΠοινΧρ 2017, σ. 477.

βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης, γ) το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από την ανάγκη εξεύρεσης εξαρτησιογόνων ουσιών ή διατελώντας υπό την επίδραση αυτών όντας εξαρτημένος, δ) το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή παρασύρθηκε από οργή ή βίαιη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη, ε) το ότι επέδειξε ειλικρινή μετάνοια και επιδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του ή να αποκαταστήσει τη ζημία που προκλήθηκε στο θύμα, στ) το ότι παραδόθηκε από μόνος του αν και θα μπορούσε να διαφύγει ή διευκόλυνε ουσιωδώς την εξιχνίαση του εγκλήματος και ζ) το ότι συμπεριφέρθηκε καλά για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του, ακόμα και κατά την έκτιση της ποινής του. 3. Ως ελαφρυντική περίσταση λογίζεται και η μη εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου».

III. ΟΙ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ

1. Το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου του υπαιτίου (άρθρο 84 παρ. 2 περ. α ΠΚ)

Πρόκειται για μία από τις πιο συχνά χρησιμοποιούμενες στη δικαστηριακή πρακτική ελαφρυντικές περιστάσεις. Αυτό που ενδιαφέρει για τη χορήγηση του εν λόγω ελαφρυντικού από το δικαστήριο, είναι ο υπαίτιος να έζησε ως τον χρόνο που έγινε το έγκλημα έντιμη ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή. Κρίσιμη, λοιπόν, εμφανίζεται η εννοιολογική οριοθέτηση αυτού που καλείται «πρότερος έντιμος βίος». Έντιμος είναι ο βίος που διάγει κανείς, όταν συμπεριφέρεται σύννομα αλλά και σύμφωνα με τους κρατούντες ηθικούς κανόνες σε όλους τους τομείς συμπεριφοράς και δράσης του (ατομικά, οικογενειακά, επαγγελματικά, κοινωνικά). Είναι σαφές ότι για την κρίση του δικαστηρίου σχετικά με το τι είναι ηθικό, έντιμο, καλό ή κακό θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η εποχή, τα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς και γενικά οι κρατούσες συνθήκες ζωής. Σε κάθε περίπτωση πάντως, για την αναγνώριση του ελαφρυντικού, το έγκλημα θα πρέπει να εμφανίζεται ως παραφωνία σε σχέση με την όλη συμπεριφορά και διαδρομή του υπαιτίου, η οποία μέχρι τότε ήταν καθ' όλα «έντιμη»¹⁷.

Πάγια πλέον η νομολογία, δεν αρκείται για την ουσιαστική αξιολόγηση της ατομικής, οικογενειακής, επαγγελματικής και εν γένει κοινωνικής συμπεριφοράς του δράστη πριν την τέλεση του εγκλήματος, στην ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου. Έτσι, η ΑΠ 17/1999¹⁸ αναίρεσε την προσβαλλόμενη απόφαση ως προς την αναγνώριση του ελαφρυντικού του προτέρου εντίμου βίου λόγω ελλείψεως αιτιολογίας, διότι το δικαστήριο θεμελίωσε την εν λόγω ελαφρυντική περίπτωση στο γεγονός ότι ο κατηγορούμενος «δεν έχει καταδικασθεί για σοβαρή αξιόποινη πράξη». Αρκετή όμως δεν είναι ούτε η απουσία επίμεμπτης δραστηριότητας μέχρι την τέλεση των πράξεων, ούτε όμως και η συνήθης ανθρώπινη συμπεριφορά με τη δημιουργία οικογένειας και την άσκηση επαγγέλματος ή εργασίας προς βιοπορισμό. Επιπροσθέτως, απαιτείται από τη νομολογία και η επίκληση συγκεκριμένων θετικών περιστατικών από τα οποία να προκύπτει ο ανεπίληπτος και επωφελής για την κοινωνία βίος του κατηγορουμένου (ΑΠ 249/2009¹⁹, ΑΠ 1570/2009²⁰). Αφού αναφερθήκαμε στο ποινικό μητρώο, ας σημειωθεί ότι μια προηγούμενη καταδίκη

¹⁷ Βλ. Παρασκευόπουλο – Νούσκαλη, ό.π. σημ. 2, σ. 165.

¹⁸ ΠοινΧρ 1999, σ. 219.

¹⁹ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁰ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

για σωματική βλάβη λ.χ. από αμέλεια ή για αδικήματα ήσσονος σημασίας που δεν συγκεντρώνουν ιδιαίτερη ποινική απαξία, δεν θα πρέπει να αναιρεί αυτόματα την πιθανότητα ύπαρξης πρότερου έντιμου βίου²¹. Είναι αλήθεια ότι κατά καιρούς έχουν εκδοθεί τόσο αυστηρές δικαστικές αποφάσεις ως προς τη συνδρομή της ελαφρυντικής περιστασης του πρότερου έντιμου βίου σε σημείο, ώστε το υπό κρίση ελαφρυντικό να μετατρέπεται σε εκείνο της «πρότερης ιδιαίτερης κοινωνικής προσφοράς», γεγονός το οποίο, όπως επισημαίνουν διάφοροι συγγραφείς, μεταξύ των οποίων και ο Χαραλαμπίδης, είναι υπερβολικό²². Ενδεικτικό της τελευταίας απαίτησης της νομολογίας είναι το σκεπτικό της ΑΠ 377/2015²³. Σε αυτήν, ο συνήγορος αναιρεσεύοντος κατηγορουμένου προκειμένου να θεμελιώσει τη συνδρομή του ελαφρυντικού του άρθρου 84 παρ. 2 περ. α ΠΚ στο πρόσωπο του κατηγορουμένου πελάτη του, επικαλέστηκε στο ακροατήριο εκτός από το λευκό ποινικό του μητρώο, την οργανωμένη οικογενειακή και επαγγελματική του ζωή, αφού εργαζόταν στη ΔΕΗ, προκειμένου να διαθρέψει την οικογένειά του και το ανάπηρο παιδί του, καθώς επίσης ότι όλη η διαγωγή του μέχρι σήμερα ήταν άριστη και ουδέποτε είχε δώσει αφορμή για δυσμενή σχόλια σε βάρος του, πολύ περισσότερο για συμμετοχή του σε παράνομες δραστηριότητες. Ακόμη, ισχυρίστηκε ότι ο πελάτης του είχε έντονη κοινωφελή δράση, παρείχε βοήθεια σε πτωχά παιδιά και επέδειξε πατρική αυτοθυσία εκ του γεγονότος ότι ανέθρεψε κωφόλαλο παιδί. Παρόλα αυτά όμως, το δικαστήριο αρνήθηκε να χορηγήσει το συγκεκριμένο ελαφρυντικό με την αιτιολογία ότι πρόκειται για συνηθισμένη συμπεριφορά του μέσου ανθρώπου, η οποία συνίσταται στη δημιουργία οικογενειακών και εργασιακών συνθηκών προς εξασφάλιση των μέσων διαβίωσης και όχι σε ιδιαίτερα θετική και επωφελή για την κοινωνία συμπεριφορά. Όμως, το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου αναφέρεται στον μέσο κοινωνό και δεν θα πρέπει να απαιτείται να είναι κανείς εθνικός ευεργέτης ή ήρωας του πολέμου προκειμένου να του χορηγηθεί. Ακόμη, η αυστηρότητα αυτή οδηγεί στο να αντιμετωπίζεται το ίδιο αυτός που διήγε βίο νομοταγή με εκείνον που διήγε τη ζωή του ως ασυνεπής, παράτυπος ή ακόμη και περιθωριακός²⁴.

Επίσης, μολοντί μπορεί να υφίσταται λευκό ποινικό μητρώο, το οποίο αποτελεί ήδη από μόνο του ένα ισχυρό τεκμήριο πρότερου έντιμου βίου, το δικαστήριο δικαιούται να μην χορηγήσει το ελαφρυντικό, όταν διαπιστώσει ότι το άτομο παραβιάζει εκ προθέσεως τους άγραφους ηθικούς κανόνες και η ζωή του περιλαμβάνει στοιχεία, με βάση τα οποία

²¹ Βλ. Λυμπερόπουλο, Οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ, ΠοινΧρ 1998, σ. 97.

²² Βλ. Χαραλαμπίδης, Η εξέλιξη της νομολογίας ως προς την ελαφρυντική περίπτωση του «πρότερου έντιμου βίου» (άρθρ. 84 παρ. 2 εδ. α ΠΚ), ΠοινΧρ 2017, σ. 82.

²³ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁴ Βλ. Δημητράτο, ό.π. σημ. 16, σ. 478.

δεν μπορεί να χαρακτηριστεί έντιμη. Αυτό απαντάται αρκετά συχνά στα δικαστήρια, τα οποία δεν έχουν αναγνωρίσει το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου, καθώς λ.χ. ο δράστης έρρεπε προς τον άτακτο βίο, δημιουργούσε συνεχώς χρέη, τα οποία δεν είχε τη δυνατότητα να εξοφλήσει, και μάλιστα με τις αγορές του δεν κάλυπτε αναγκαίες και σοβαρές ανάγκες, αφού διέθετε χρήματα για την αγορά κοσμημάτων, αλλά και αυτοκινήτων. Έτσι, περιήλθε σε τέτοιο οικονομικό αδιέξοδο, ώστε να συλλάβει την ιδέα της ανθρωποκτονίας και της ληστείας για να εξεύρει χρήματα προς επίλυση των οικονομικών του προβλημάτων (ΑΠ 900/2000)²⁵. Ανάλογη αντιμετώπιση υπάρχει από τη νομολογία και στις ακόλουθες περιπτώσεις: ήτοι ο δράστης, ενώ υπηρετούσε ως καθηγητής μέσης εκπαίδευσης, επεδίωκε συστηματικά τη συναναστροφή με μαθήτριες, είχε δε συνδεθεί ερωτικά με μία από αυτές (ΑΠ 1549/2000²⁶), επειδή ο κατηγορούμενος είχε εμπλακεί στο παρελθόν σε υπόθεση κρητικής βεντέτας και συνήθιζε να οπλοφορεί επί σειρά πολλών ετών, αποδεχόμενος, έτσι, και το ενδεχόμενο να χρησιμοποιήσει το όπλο και να πλήξει με αυτό οποιονδήποτε (ΑΠ 2320/2004²⁷), επειδή ο κατηγορούμενος, όντας έγγαμος, συνήψε παράνομο ερωτικό δεσμό με την παθούσα εν γνώσει του ότι και αυτή ήταν έγγαμη με τέκνα (ΑΠ 245/2005²⁸), επειδή ο κατηγορούμενος από τριετίας πριν από τον χρόνο τέλεσης των επίμαχων πράξεων έκανε χρήση ινδικής κάνναβης (ΑΠ 546/2003²⁹), επειδή ο κατηγορούμενος κατείχε όπλα και πυρομαχικά χωρίς την άδεια της αρμόδιας αστυνομικής αρχής, ενώ περιστασιακά ήταν και χρήστης ναρκωτικών ουσιών (ΑΠ 1235/2011³⁰), επειδή ο κατηγορούμενος για ανθρωποκτονία είχε εισέλθει παράνομα στη χώρα και εργαζόταν παράνομα σε αυτή (ΑΠ 136/2014³¹) κ.ά.³² Επιπλέον, το δικαστήριο έκρινε ως ανέντιμο τον βίο της εγγάμου που διατηρούσε ερωτικό δεσμό με ιερωμένο επί επτά χρόνια εγκαταλείποντας την οικογένειά της και που επίσης δεν είχε προβεί στην κατά νόμο δήλωση έναρξης επαγγέλματος προκειμένου να φοροδιαφεύγει (ΑΠ 2292/2003³³). Παράλληλα, με την ΑΠ 1358/2008³⁴ απορρίφθηκε και πάλι το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου που προέβαλε κατηγορούμενος για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως, ο οποίος κατ' εφαρμογήν επικουρικού σχεδίου

²⁵ ΠοινΧρ 2001, σ. 164.

²⁶ ΠοινΔικ 2001, σ. 806 με παρατηρήσεις Δημητράτου.

²⁷ ΠοινΛογ 2004, σ. 2816.

²⁸ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁹ ΠοινΛογ 2003, σ. 589.

³⁰ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³¹ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³² Βλ. περισσότερα Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 22, σ. 82.

³³ ΠοινΔικ 2004, σ. 137 και ΠοινΛογ 2003, σ. 2466.

³⁴ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

ανθρωποκτονίας που είχε καταστρώσει από κοινού με την ερωμένη του, στραγγάλισε τον σύζυγό της με συρματόσκοινο. Οι αιτιολογίες της εν λόγω δικαστικής απόφασης για την απόρριψη του ελαφρυντικού ήταν πλήρεις και σαφείς, δεδομένου ότι ο κατηγορούμενος παραβιάζοντας τον ποινικό νόμο, αλλά και κρατούσες στην κοινωνία άγραφες ηθικές αρχές, υπέδειξε στην συγκατηγορούμενή του να περιάγει σε ύπνωση τον σύζυγό της εξακολουθητικά, με δισκία του υπνωτικού φαρμάκου “stilnox”, για να του παρέχεται η δυνατότητα να την επισκέπτεται στη συζυγική οικία χωρίς να υπάρχει το ενδεχόμενο να αφυπνιστεί ο σύζυγος και να συνενυρίσκει ασφαλώς εκεί με αυτή, επί χρονικό διάστημα πέντε και πλέον μηνών (Ιούνιος – Νοέμβριος 2001), ενώ παράλληλα, κατά τις επισκέψεις στη συζυγική οικία επί μία και πλέον διετία, αδιαφορούσε για το ενδεχόμενο να γίνει αντιληπτός από τα παιδιά της ερωμένης του και του θύματος κατά τη διάρκεια της συνουσίας με τη μητέρα τους μέσα στην πατρική οικία.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε ότι συναντούμε και περιπτώσεις κατά τις οποίες η νομολογία δεν απαιτεί τόσο αυστηρές προϋποθέσεις για τη χορήγηση του ελαφρυντικού του πρότερου έντιμου βίου και προβαίνει στην αναγνώρισή του, όταν δεν προκύπτουν απλώς αρνητικά περιστατικά που να δικαιολογούν τη μη χορήγησή του. Μία τέτοια περίπτωση διακρίνουμε στην ΑΠ 609/2009³⁵, η οποία δέχθηκε ότι συντρέχει στο πρόσωπο του κατηγορουμένου το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου, καθώς αυτός ζούσε με την οικογένειά του στη Θεσσαλονίκη (σύζυγος και δύο θυγατέρες), εργαζόταν χωρίς ποτέ να δημιουργήσει το παραμικρό πρόβλημα στην υπηρεσία και είχε λευκό ποινικό μητρώο. Ομοίως, η ΑΠ 372/2014³⁶ αναίρεσε απόφαση για την απόρριψη του εν λόγω ελαφρυντικού ως εξής: «... Η παραπάνω αιτιολογία απόρριψης του παραπάνω αυτοτελούς ισχυρισμού αναγνώρισης στο πρόσωπο του κατηγορουμένου της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 α ΠΚ, που είχε προβληθεί κατά τρόπο ορισμένο, με παράθεση πραγματικών περιστατικών, είναι ελλιπής, καθόσον, ενώ ο αναιρεσείων κατηγορούμενος παραδεκτώς είχε προβάλει αρκετά ως παραπάνω θετικά της προσωπικότητάς του στοιχεία, όπως, ότι διατηρεί οικογένεια με σύζυγο και δύο τέκνα, ότι έχει λευκό ποινικό μητρώο, και δημιούργησε εμπορική τουριστική επιχείρηση εμπορίας αυτοκινήτων και επί σειρά ετών συναλλάχθηκε έντιμα και με την εγκαλούσα εταιρεία και δεν υπέπεσε σε καμία αξιόποινη πράξη, ούτε από το 2007 μέχρι σήμερα, σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα έξι ετών μετά την πράξη και το μητρώο του εξακολουθεί να παραμένει λευκό, για τα περιστατικά όμως αυτά η προσβαλλόμενη απορριπτική απόφαση δεν περιλαμβάνει καμία αιτιολογία, ενώ η

³⁵ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁶ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

παρατεθείσα αιτιολογία κρίνεται μη ειδική και ελλιπής...». Βέβαια, η πιο χαρακτηριστική ως προς το εν λόγω ζήτημα, είναι η ΑΠ 1255/2012³⁷, η οποία αναίρεσε απόφαση για την απόρριψη του υπό κρίση ελαφρυντικού, με το σκεπτικό ότι χωρίς αιτιολογία απορρίφθηκαν οι ορισμένοι και επαρκείς ισχυρισμοί της καταδικασθείσας. Ειδικότερα, η καταδικασθείσα για χρέη προς ασφαλιστικούς οργανισμούς κατηγορούμενη αιτήθηκε το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου επικαλούμενη τα εξής πραγματικά περιστατικά: «Είμαι εξήντα ετών, έχω λευκό ποινικό μητρώο και ουδέποτε κατηγορήθηκα για οποιοδήποτε πέραν των αδικημάτων για τα οποία δικάσθηκα σήμερα ενώπιόν σας. Προσέφερα επί σειρά ετών στην ελληνική παιδεία μέσα από το ιστορικό εκπαιδευτήριο Βυζάντιο, στο οποίο αφιέρωσα κυριολεκτικά τη ζωή μου και από το οποίο εκπαιδευτήριο αποφοίτησαν γενεές παιδιών, πολλά των οποίων διαπρέπουν και σήμερα στην ελληνική κοινωνία, ασκώντας παράλληλα και κάθε συναφή με την ιδιότητά μου αυτή θετική κοινωνική δραστηριότητα, και το κυριότερο, μη έχοντας μέχρι σήμερα αποκτήσει στην κυριολεξία εκ της δραστηριότητάς μου αυτής ουδεμία προσωπική περιουσία»³⁸.

Ειδικότερο θέμα αποτελεί η επίδραση της βαρύτητας του εγκλήματος στην κρίση περί της συνδρομής ή μη της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου έντιμου βίου. Κρατούσα άποψη στην επιστήμη και σε μέρος της νομολογίας είναι ότι η βαρύτητα της πράξης δεν επιτρέπεται να ασκεί καμία επίδραση στην κρίση του δικαστηρίου περί της συνδρομής ή μη της ελαφρυντικής περίπτωσης στο πρόσωπο του υπαιτίου, ακόμη κι όταν πρόκειται για το βαρύτερο κατά νόμο έγκλημα³⁹. Επιχειρήματα υπέρ της θέσης αυτής αντλούνται τόσο από τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 84 παρ. 2 περ. α ΠΚ όσο και από την ιστοριοβουλευτική και τη συστηματική ερμηνεία της διάταξης. Ειδικότερα, η διάταξη του άρθρου 84 ΠΚ, όπως είναι διαμορφωμένη σήμερα, έχει γενικό χαρακτήρα και αφορά σε όλα ανεξαιρέτως τα εγκλήματα, σε αντίθεση με ό,τι ίσχυε στο παρελθόν, κατά το οποίο οι ελαφρυντικές περιστάσεις αναγνωρίζονταν μόνο για συγκεκριμένες αξιόποινες πράξεις. Παράλληλα, η γραμματική ερμηνεία επιβάλλει η κρίση για τη συνδρομή των προϋποθέσεων του εν λόγω ελαφρυντικού να θεμελιώνεται μόνο σε στοιχεία προγενέστερα της τέλεσης του εγκλήματος, στα οποία δεν εμπίπτουν ούτε η φύση ή το είδος, ούτε η βαρύτητα και ο τρόπος τέλεσης του εγκλήματος. Η στάση της νομολογίας στο εξεταζόμενο θέμα είναι κυμαινόμενη. Πρόσφατα μάλιστα παρατηρούμε ότι λαμβάνει υπόψη τη βαρύτητα του εγκλήματος για τη μη χορήγηση του υπό εξέταση ελαφρυντικού.

³⁷ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁸ Βλ. *Χαραλαμπίκη*, ό.π. σημ. 22, σ. 82 – 83.

³⁹ Βλ. *Δημητράτο*, ό.π. σημ. 16, σ. 478 επ. με περαιτέρω παραπομπές.

Πιο συγκεκριμένα, η ΑΠ 193/2015⁴⁰ επικύρωσε την υπ' αριθμ. 229/2013 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Κρήτης, η οποία απέρριψε το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου για το αδίκημα της ασέλγειας έναντι αμοιβής ηλικιωμένου κατηγορουμένου (72 ετών) σε βάρος ανηλίκου ηλικίας 7,5 ετών. Ο Άρειος Πάγος δέχθηκε τελικώς ότι «*ούτε το λευκό ποινικό μητρώο, από μόνο του, αποδεικνύει οπωσδήποτε και ότι αυτός είχε πρότερο έντιμο βίο, ενόψει μάλιστα του είδους, της βαρύτητας και του τρόπου τελέσεως των ανωτέρω αδικημάτων*»⁴¹.

Εξίσου σπουδαίο ζήτημα δημιουργείται ως προς τη δυνατότητα χορήγησης του ελαφρυντικού του πρότερου έντιμου βίου τόσο στα διαρκή όσο και στα κατ' εξακολούθηση εγκλήματα. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το κριτήριο για την αναγνώριση του πρότερου έντιμου βίου είναι το στοιχείο της «μοναδικότητας» της πράξης. Στα διαρκή εγκλήματα γίνεται δεκτό ότι το στοιχείο της «μοναδικότητας» εξακολουθεί να υφίσταται παρά τη διατήρηση της παράνομης κατάστασης από τον δράστη. Πιο περίπλοκα εμφανίζονται τα πράγματα στον χώρο του κατ' εξακολούθηση εγκλήματος, όπου υποστηρίζονται δύο απόψεις. Σύμφωνα με την πρώτη, το κατ' εξακολούθηση έγκλημα συνιστά ενιαίο, συνολικό εγκληματικό γεγονός και ως εκ τούτου μπορεί να αντιμετωπιστεί με τη μοναδικότητα του στιγμιαίου εγκλήματος. Αντίθετα, η δεύτερη άποψη προσβέει ότι πρόκειται για πολλές επιμέρους ομοειδείς εγκληματικές πράξεις, με αποτέλεσμα να χάνεται το στοιχείο της «μοναδικότητας». Σε κάθε περίπτωση, ρόλο θα διαδραματίσουν τόσο η προσωπικότητα του δράστη όσο και οι περιστάσεις τέλεσης του εγκλήματος⁴².

Εκτός από τα παραπάνω, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση της νομολογίας απέναντι στα αδικήματα εμπορίας ναρκωτικών ουσιών. Εδώ η νομολογία υποστηρίζει ότι η ίδια η ενασχόληση με τα ναρκωτικά και ιδίως η κατοχή και η μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων ναρκωτικών ουσιών, προϋποθέτει γνώση των ανθρώπων που συμμετέχουν στο κύκλωμα εμπορίας ναρκωτικών και συνάφεια με αυτούς, γεγονός το οποίο αναιρεί το στοιχείο του πρότερου έντιμου βίου (ΑΠ 1090/2010⁴³, 673/2010⁴⁴ και 66/2010⁴⁵). Στην

⁴⁰ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁴¹ Βλ. *Σάμιο*, Η επίδραση της βαρύτητας του εγκλήματος στην αναγνώριση του ελαφρυντικού του προτέρου εντίμου βίου (Σκέψεις με αφορμή την υπ' αριθμ. 193/2015 απόφαση του Ζ' Τμήματος του Αρείου Πάγου), ΠοινΧρ 2016, σ. 155 επ.

⁴² Βλ. *Χαραλαμπάκη*, ό.π. σημ. 22, σ. 84.

⁴³ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁴⁴ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁴⁵ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

κατεύθυνση αυτή, η ΑΠ 970/2011⁴⁶ επικύρωσε καταδικαστική απόφαση, η οποία απέρριπτε το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου για το αδίκημα της πώλησης ναρκωτικών ουσιών. Αναλυτικότερα, ο αναιρεσειών δια του συνηγόρου του επικαλέσθηκε τα ακόλουθα: *«Από το Δελτίο Ποινικού Μητρώου μου, αλλά και από όλα τα αποδεικτικά στοιχεία, προκύπτει ότι στο παρελθόν δεν έχω τελέσει κανένα έγκλημα, ουδεμία άλλωστε – από οποιοδήποτε αποδεικτικό στοιχείο – εμπλοκή μου προκύπτει με τις διωκτικές αρχές και την ποινική δικαιοσύνη. Η όλη διαγωγή μου μέχρι σήμερα είναι άριστη και ουδέποτε έχω δώσει αφορμή για δυσμενή σχόλια σε βάρος μου, πολύ περισσότερο για συμμετοχή μου σε παράνομες δραστηριότητες. Ποτέ δεν απασχόλησα δικαστικές ή αστυνομικές αρχές τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Αλβανία. Ο έντιμος βίος μου αποδεικνύεται από την κατάθεση τόσο των μαρτύρων μου υπερασπίσεως που εξετάστηκαν στο ακροατήριο όσο και από το αντίγραφο του ποινικού μου μητρώου. Είχα σταθερή επαγγελματική δραστηριότητα. Είχα κοινωνική παρουσία μέσω της επαγγελματικής μου δραστηριότητας. Μάλιστα όπως κατέθεσε και η μάρτυς μου: «ήταν εργασιομανής και ελάμβανε μέρος σε αθλητικό σωματείο και κοινωνικές εκδηλώσεις». Όλοι με αγαπούσαν. Όπως είναι γνωστό, όμως, δεν αρκεί μόνο το λευκό ποινικό μητρώο για να πιστοποιηθεί ο πρότερος έντιμος βίος, αλλά απαιτείται η απόδειξη θετικής κοινωνικής κ.λπ. συμπεριφοράς. Όλα όσα ανέφερα, όσα απέδειξα και όσα κατέθεσε η μάρτυρας υπερασπίσεως σε σχέση με την προσωπική μου επαγγελματική δραστηριότητα, την οικογενειακή ζωή και την κοινωνική μου παρουσία, αποδεικνύουν ότι είχα θετική κοινωνική παρουσία και αποδεδειγμένα έντιμο βίο». Το δικαστήριο απέρριψε κατ' ουσίαν τους ισχυρισμούς αυτούς με την εξής αιτιολογία: «Ο κατηγορούμενος δεν έχει καταδικασθεί μέχρι την τέλεση της πράξης της πώλησης ναρκωτικών ουσιών για άλλη αξιόποινη πράξη, όπως τούτο προκύπτει από το αντίγραφο του ποινικού του μητρώου, όμως και αυτός δραστηριοποιηθείς στη διακίνηση ναρκωτικών, σχετιζόταν με άτομα που επίσης ασχολούνταν με τα ναρκωτικά και έτσι αφενός μεν βρήκε ο ίδιος την ποσότητα ηρωίνης που πώλησε στον πρώτο κατηγορούμενο, αφετέρου δε ήταν γνωστή η δράση του σε κύκλο χρηστών ναρκωτικών ουσιών μέσω των οποίων απέκτησε επαφή με αυτόν και ο πρώτος κατηγορούμενος και έτσι αναιρείται το στοιχείο της έντιμης προηγούμενης ζωής του». Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η ΑΠ 727/2015⁴⁷, η οποία αναίρεσε την 155/2011 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Πειραιώς ως προς την αναγνώριση του ελαφρυντικού του πρότερου έντιμου βίου. Τελικά, η ΕφΠειρ 638/2015 που δίκασε την υπόθεση μετ' αναίρεση, απέρριψε την αναγνώριση του ελαφρυντικού, παρά την διαπιστωμένη*

⁴⁶ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁴⁷ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

κοινωνική και φιλανθρωπική δράση του κατηγορουμένου, με το σκεπτικό ότι δεν μπορεί να γίνει πιστευτό ότι άνθρωπος καθόλα έντιμος, όπως ισχυρίζεται ότι ήταν ο κατηγορούμενος μέχρι την ως άνω εγκληματική του δραστηριότητα, εξετράπη έκτοτε και εντελώς ξαφνικά σε τόσο βαριά εγκληματική δράση ενασχόλησης με μεγάλες ποσότητες ναρκωτικών ουσιών, που προϋποθέτει γνώση των ανθρώπων που συμμετέχουν στο κύκλωμα εμπορίας ναρκωτικών και συνάφεια με αυτούς, καθώς και κατοχή όπλων και πυρομαχικών. Περαιτέρω, παρατηρούμε ότι η νομολογία έχει εισάγει στην εκτίμηση των προϋποθέσεων του άρθρου 84 παρ. 2 περ. α ΠΚ και τον πρόσθετο όρο της προσωπικότητας με ψυχοδυναμική στο έγκλημα που τελέστηκε τελικά, η οποία προϋποθέτει μια έμπρακτη εξοικείωση του δράστη με το έγκλημα ήδη προ της τελέσεως της πράξης και η οποία στηρίζεται σε πραγματικά περιστατικά, οπότε ο πρότερος βίος του δράστη δεν μπορεί να θεωρηθεί ανεπίλητος. Αναφορικά με τον όρο «ψυχοδυναμική προσωπικότητας» που χρησιμοποιεί η νομολογία, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της υπεξαίρεσης στον Δήμο Θεσσαλονίκης, η οποία απασχόλησε τόσο τη νομική όσο και την κοινωνική επικαιρότητα. Με την ΕφΘεσ 524/2013⁴⁸, το δικαστήριο απέρριψε την αναγνώριση ελαφρυντικού στον Δήμαρχο Θεσσαλονίκης που καταδικάστηκε για συνέργεια στην υπεξαίρεση με τις ακόλουθες βασικές σκέψεις: «Στις περιπτώσεις δε που η εγκληματική συμπεριφορά του δράστη δεν εξαντλείται σε μία πράξη, αλλά είναι εξακολουθητική και μάλιστα πολυετής, πρόκειται δε για εκδήλωση όχι συνήθους εγκληματικότητας αλλά ιδιαίτερης (με κριτήρια τη βαρύτητα των πράξεων, το πληγέν έννομο αγαθό και τον τρόπο δράσεως), τότε, παρά την τυπική συνδρομή των όρων του άρθρου 84 παρ. 2 α ΠΚ, αναιρείται ουσιαστικά το στοιχείο του προτέρου έντιμου βίου διότι η αφετηρία μίας τέτοιας εγκληματικής δραστηριότητας στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο του βίου του φανερώνει ψυχοδυναμική προσωπικότητας που προϋποθέτει προηγούμενη εξοικείωση με το έγκλημα, το οποίο διέπραξε, και στο παρελθόν, έτσι ώστε η εκδήλωση του έντιμου κ.λπ. βίου να παρίσταται τυπική και συμπτωματική»⁴⁹.

Άλλο ένα σοβαρό θέμα, είναι αυτό που σχετίζεται με τη συνδρομή της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου έντιμου βίου στο πρόσωπο ανήλικου δράστη. Σημαντικό στοιχείο εδώ για την αναγνώριση του ελαφρυντικού, είναι η θετική και επωφελής για την κοινωνία δράση πριν την τέλεση της πράξης, δεδομένης πάντοτε της μικρής ηλικίας του δράστη, σε συνδυασμό με την ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου. Μάλιστα, το λευκό ποινικό μητρώο διαδραματίζει στην περίπτωση του ανήλικου δράστη καίριο ρόλο ενόψει

⁴⁸ ΠοινΔικ (ειδικό τεύχος) 2013, σ. 78.

⁴⁹ Βλ. Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 22, σ. 84 – 85.

του νεαρού της ηλικίας του. Χαρακτηριστική είναι η ΑΠ 992/2008⁵⁰, η οποία αναίρεσε τη σχετική απόφαση του ΤριμΕφΑνηλΠειρ. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου, παρά τους ισχυρισμούς του κατηγορουμένου ότι ήταν άριστος μαθητής, είχε λευκό ποινικό μητρώο και ότι δεν είχε υποπέσει σε κανένα αδίκημα είτε ως ανήλικος είτε μετά την ενηλικίωσή του, με το αιτιολογικό ότι η ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου δεν αρκεί, λόγω της μικρής ηλικίας του δράστη. Ο ΑΠ αναίρεσε την απόφαση για έλλειψη αιτιολογίας, καθώς αυτή αναφέρεται μόνο στο ότι το λευκό ποινικό μητρώο του αναιρεσείοντος δεν αρκεί, λόγω της μικρής του ηλικίας, για τη χορήγηση της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης, ενώ έγινε επίκληση και άλλων περιστατικών της θετικής, πριν από την τέλεση των εγκλημάτων, συμπεριφοράς του.

Τέλος, σύμφωνα με τη νομολογία και μέρος της θεωρίας, δεν αποκλείεται να συντρέχει το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου παράλληλα με την ιδιαίτερη επικινδυνότητα του δράστη, καθώς το μεν πρώτο αναφέρεται στο παρελθόν, η δε επικινδυνότητα συνιστά μια μελλοντική προγνωστική κρίση, η οποία κατά τον Χωραφά βασίζεται σε τρία στοιχεία, στη βαρύτητα του τελεσθέντος εγκλήματος ως σύμπτωμα της ποιότητας του δράστη, στην ποιότητα και την ένταση των αιτίων που τον ώθησαν στο έγκλημα, και τέλος, στις οικογενειακές, κοινωνικές και προσωπικές περιστάσεις⁵¹.

2. «Το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από όχι ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή διατελώντας υπό την επίδραση σοβαρής απειλής ή υπό την επιβολή προσώπου στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης» (άρθρο 84 παρ. 2 περ. β ΠΚ)

Η δεύτερη ελαφρυντική περίπτωση περιλαμβάνει πέντε υποπερίπτώσεις, κοινό χαρακτηριστικό των οποίων είναι το καθεστώς ψυχικής πίεσης υπό το οποίο ενήργησε ο δράστης.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με την πρώτη υποπερίπτωση (ώθηση στην πράξη από μη ταπεινά αίτια), ας λεχθούν τα ακόλουθα: Ο όρος «μη ταπεινά αίτια» αποτελεί μια αόριστη νομική έννοια, η οποία χρήζει εξειδίκευσης από το δικαστήριο. Ειδικότερα, αναφορικά με τον ορισμό των μη ταπεινών αιτίων, έχουν υποστηριχθεί στη θεωρία δύο απόψεις: η πρώτη άποψη, χαρακτηρίζει ως μη ταπεινά τα αίτια εκείνα που δεν μαρτυρούν απλώς διαστροφή

⁵⁰ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵¹ Βλ. «Η ερμηνεία των ελαφρυντικών περιστάσεων από τον Άρειο Πάγο», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.pikramenoslaw.gr.

του χαρακτήρα ή κακοβουλία του δράστη και δεν αντιτίθενται στην κοινή περί ηθικής ή κοινωνικής τάξης συνείδηση, ενώ η δεύτερη αξιώνει κάτι ανώτερο, δηλαδή ορίζει ως μη ταπεινά αίτια τα ευγενή ελατήρια ή τα ανώτερα ιδανικά για την ικανοποίηση των οποίων ο υπαίτιος τέλεσε την πράξη, λ.χ. ο αλτρουισμός, η μητρική στοργή, ο οίκτος, η φιλοπατρία κ.λπ. Η επικρατέστερη άποψη πάντως αρκείται για τον ορισμό των μη ταπεινών αιτίων στην απλή απουσία επίμεπτων αιτίων και αποκρούει τη θέση που περιορίζει τα μη ταπεινά αίτια στα ευγενή κίνητρα, τα οποία αντικατοπτρίζουν τη σχέση του δράστη με τα έννομα αγαθά και επιδοκιμάζονται από την έννομη τάξη, με το σκεπτικό ότι οδηγεί σε απαράδεκτη συρρίκνωση του ελαφρυντικού. Ο *Γιαννούλης* ασκεί κριτική στην κρατούσα άποψη και επισημαίνει ότι μόνο η απουσία της επιβαρυντικής περιστασης των ταπεινών αιτίων δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως ελαφρυντική, αλλά ως μια ουδέτερη – αδιάφορη, κανονική περίσταση, που ούτε επαυξάνει ούτε μειώνει την ποινή⁵². Μάλιστα, διατείνεται χαρακτηριστικά ότι ως ελαφρυντικά πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν αυτοτελείς αξίες εκ διαμέτρου αντίθετες προς τα ποταπά ελατήρια, δηλαδή θετικά αποτιμήσιμα αίτια, χαρακτηριζόμενα από κατανοητές ηθικοψυχολογικές προεκτάσεις, όπως περιβαλλοντικές ευαισθησίες, ριζωμένες θρησκευτικές πεποιθήσεις κ.α⁵³.

Η νομολογία δέχεται ότι η οικονομική αδυναμία για τη μη καταβολή δεν στοιχειοθετεί τη χορήγηση του ελαφρυντικού των μη ταπεινών αιτίων. Σχετική είναι η ΑΠ 61/2017⁵⁴, η οποία επικυρώνει την υπ' αριθμ. 24217/2016 απόφαση του Ζ Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών. Λεπτομερέστερα, ο καταδικασθείς κατηγορούμενος για το αδίκημα της έκδοσης ακάλυπτων επιταγών, ζήτησε δια του συνηγόρου του το ελαφρυντικό των μη ταπεινών αιτίων επικαλούμενος οικονομικά προβλήματα και πιο συγκεκριμένα: «...Από κανένα στοιχείο της δικογραφίας ούτε από την διεξαχθείσα ποινική δίκη προέκυψαν ταπεινά ελατήρια στην πράξη για την οποίαν κατηγορήθηκε, η δε μη καταβολή μέχρι σήμερα οφείλεται στην οικονομική κρίση. Τούτο προκύπτει από τα προσκομιζόμενα έγγραφα που αποδεικνύουν επιβολή κατάσχεσης σε ακίνητό του στην Πάτρα και σε κλείσιμο των δανειακών συμβάσεων στεγαστικού δανείου από την Τράπεζα... ». Το δικαστήριο απέρριψε το ως άνω ελαφρυντικό ως εξής: «...Περαιτέρω, ο προταθείς από τον ίδιο αυτοτελής ισχυρισμός για την χορήγηση της ελαφρυντικής περιστασης του άρθρου 84 παρ. 2 περ. β ΠΚ, πρέπει να απορριφθεί, παρά την εκτενή ανάπτυξή του, ως αόριστος, καθόσον η επίκληση

⁵² Βλ. για τη σχέση ευγενών και μη ταπεινών αιτίων και τις υποστηριζόμενες απόψεις, *Γιαννούλη*, *Ενάντιες και αντιφατικές έννοιες/κρίσεις στο Ποινικό Δίκαιο: Μια διαχρονική εστία δογματικών προβλημάτων*, ΠοινΧρ 2013, σ. 652.

⁵³ Βλ. *Γιαννούλη*, ό.π. σημ. 52, σ. 653.

⁵⁴ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

προβλημάτων λόγω οικονομικής κρίσης δεν συνιστούν περιστατικά, τα οποία και αληθώς υποτιθέμενα, δικαιολογούν την στοιχειοθέτηση της ανωτέρω ελαφρυντικής περίπτωσης...».

Η δεύτερη υποπερίπτωση (ώθηση στην πράξη από μεγάλη ένδεια), λαμβάνεται υπόψη όχι μόνο για τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372 – 384 ΠΚ) και της περιουσίας (άρθρα 385 – 406 ΠΚ), αλλά και για κάθε άλλο έγκλημα, όπως για παράδειγμα τη δωροδοκία (άρθρο 235 ΠΚ), την πλαστογραφία (άρθρο 216 ΠΚ), τα εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής (άρθρα 349 επ. ΠΚ) κ.ά. Ας σημειωθεί ότι δεν θα πρέπει στην περίπτωση αυτή να συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 377 ΠΚ, το οποίο οδηγεί σε δικαστική άφεση της ποινής. Σε κάθε περίπτωση, η μεγάλη ένδεια του δράστη, δηλαδή η αντίξοχη οικονομική του κατάσταση, θα πρέπει να προκύπτει από αντικειμενικά δύσκολες συνθήκες και όχι από υπαιτιότητά του. Λ.χ. δεν συντρέχει η εν λόγω ελαφρυντική περίπτωση στην περίπτωση επιχειρηματία που καταστρέφεται οικονομικά στο καζίνο και για να ορθοποδήσει διαπράττει απάτες. Η νομολογία συχνά συνδέει τη μεγάλη ένδεια με τη βαρύτητα της πράξης, με το σκεπτικό ότι όσο βαρύτερη είναι η πράξη τόσο πιο απελπιστική θα πρέπει να είναι και η κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει ο κατηγορούμενος⁵⁵. Χαρακτηριστική είναι η ΑΠ 398/2013⁵⁶, σύμφωνα με την οποία ο συνήγορος υπεράσπισης προέβαλε τη συνδρομή της ελαφρυντικής περίπτωσης των μη ταπεινών αιτίων, αναφέροντας ότι: *«Ο κατηγορούμενος από τη στιγμή της σύλληψής του έχει ομολογήσει την πράξη του (μεταφορά λαθρομεταναστών) και επικαλέσθηκε ότι προέβη σε αυτήν από τρομακτική πίεση που ασκείτο σε βάρος του εκ του γεγονότος ότι εκείνη ακριβώς την περίοδο, είχε εκδηλωθεί το πρώτον σε βάρος της νύφης του, η πάθηση της χρονίσιασας (μετέπειτα) νεφρικής ανεπάρκειας λόγω σπειραματονεφρίτιδας, πάθηση για την οποία ακόμα και τώρα, υποβάλλεται σε αιμοκάθαρση, όπως προκύπτει από την από 10 – 1 – 2011 ιατρική βεβαίωση του Νεφρολογικού Κέντρου «.....» και χρειαζόταν επείγοντως χρηματικό ποσό αντιμετώπισης της κατάστασης με παράλληλη μετάβασή της στην Γαλλία για εγχείρηση, το οποίο δεν είχε και είχε υποπέσει σε απελπισία εκ του γεγονότος αυτού».* Το δικαστήριο απέρριψε τη συνδρομή του εν λόγω ελαφρυντικού με την αιτιολογία ότι η πάθηση του συγγενικού προσώπου και η ανάγκη πορισμού χρημάτων δεν μπορεί να ενταχθεί στην έννοια των μη ταπεινών αιτίων, η στοιχειοθέτηση της οποίας απαιτεί μεγάλη ένδεια που να δικαιολογεί την ώθηση στη διάπραξη του ιδιαίτερα βαρύτατου εγκλήματος της μεταφοράς λαθρομεταναστών.

⁵⁵ Βλ. Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 4, σ. 244 – 245.

⁵⁶ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Σε ό,τι αφορά την ώθηση του υπαιτίου στην τέλεση της πράξης διατελώντας υπό την επίδραση σοβαρής απειλής, ας σημειωθεί αρχικά ότι η απειλή και η πίεση που συνακόλουθα δημιουργείται στη βούληση του δράστη, δεν θα πρέπει να φτάνει στο σημείο, ώστε να θεμελιώνεται κατάσταση ανάγκης που αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης (άρθρο 25 ΠΚ) ή τον καταλογισμό (άρθρο 32 ΠΚ). Η υπό εξέταση ελαφρυντική περίπτωση στοιχειοθετείται όταν ο υπαίτιος διέπραξε το έγκλημα διατελώντας υπό την επίδραση σοβαρής απειλής κατά του προσώπου ή της περιουσίας του ή του προσώπου ή της περιουσίας στενού συγγενούς του. Η σοβαρότητα της απειλής κρίνεται κάθε φορά ανάλογα με τον συγκεκριμένο δράστη και όχι με κριτήριο τον μέσο άνθρωπο⁵⁷.

Σχετικά με την τελευταία υποπερίπτωση (ώθηση του υπαιτίου στην πράξη υπό την επιβολή προσώπου στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης), αξίζει να παρατηρηθούν τα εξής: επιβολή προσώπου στο οποίο ο δράστης οφείλει υπακοή, υφίσταται όταν το επιβαλλόμενο πρόσωπο δίνει εντολή σε εκείνον να διαπράξει το έγκλημα και αυτός πρέπει να υπακούσει. Το άρθρο 84 ΠΚ αναφέρεται σε εντολή που δίδεται από οικείο πρόσωπο (λ.χ. από τον πατέρα στον γιο, από τον δάσκαλο στον μαθητή) και όχι σε προσταγή από αρμόδια αρχή, καθώς τότε γίνεται λόγος για το άρθρο 21 ΠΚ, κατά το οποίο αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της πράξης. Αναφορικά, τέλος, με τη σχέση εξάρτησης, αυτή δημιουργείται λ.χ. μεταξύ του ιδιοκτήτη μιας επιχείρησης και ενός υπαλλήλου στο πλαίσιο μιας σύμβασης εργασίας⁵⁸.

3. «Το ότι ο υπαίτιος ωθήθηκε στην πράξη του από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή παρασύρθηκε από οργή ή βίαιη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη» (άρθρο 84 παρ. 2 περ. γ ΠΚ)

Ανάρμοστη είναι κάθε συμπεριφορά, η οποία ούτε επιτρεπτή είναι, ούτε ανεκτή, σύμφωνα προς την κρατούσα αντικειμενική ηθική, λ.χ. η απρεπής χειρονομία, η απεύθυνση προς τον υπαίτιο ύβρεων κ.ά. Η πράξη του παθόντος ή του τρίτου πρέπει να είναι άδικη, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι πρέπει να αντιβαίνει σε απαγορευτικό ή επιτακτικό κανόνα δικαίου και όχι απαραίτητα να είναι αξιόποινη. Ας σημειωθεί ότι δεν επιβάλλεται η ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος να στρέφεται κατά του δράστη προσωπικά, ενώ η άδικη συμπεριφορά έναντι του δράστη μπορεί να προέρχεται και από άλλον, εκτός του παθόντος, καθώς επίσης δεν πρέπει να απέχει πολύ χρονικώς από την

⁵⁷ Βλ. *Λυμπερόπουλο*, ό.π. σημ. 21, σ. 98.

⁵⁸ Βλ. *Λυμπερόπουλο*, ό.π. σημ. 21, σ. 98.

αξιοποίητη πράξη του κατηγορουμένου. Έτσι, η ΑΠ 798/2002⁵⁹ θεώρησε αιτιολογημένη την απόρριψη του αυτοτελούς ισχυρισμού του κατηγορουμένου περί ανάρμοστης συμπεριφοράς του παθόντος, αφού μεταξύ της συμπεριφοράς που αποδίδεται στο θύμα (σεξουαλική κακοποίηση του μετέπειτα δράστη) και της πράξης του κατηγορουμένου μεσολάβησε χρονικό διάστημα 19 ετών.

Ζήτημα γεννά η πιθανή σύγχυση του υπό κρίση ελαφρυντικού με τον βρασμό ψυχικής ορμής του άρθρου 299 παρ. 2 ΠΚ. Έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι μπορούν να συντρέχουν και οι δύο περιπτώσεις ταυτόχρονα στο πρόσωπο του δράστη, με συνακόλουθη βεβαίως περαιτέρω μείωση της ποινής. Όμως η θέση αυτή, ορθώς δεν προκρίνεται από μέρος της θεωρίας, με το επιχείρημα ότι στην παράγραφο 2 του άρθρου 299 ΠΚ έχει ήδη αξιολογηθεί από τον νομοθέτη η συμπεριφορά του θύματος και ως εκ τούτου μια δεύτερη αξιολόγηση του ζητήματος μέσω της ελαφρυντικής περίπτωσης δεν κρίνεται λογική⁶⁰.

Παράλληλα, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και αποφάσεις του Αρείου Πάγου, οι οποίες δέχονται ότι δεν ενέχει αντίφαση η παραδοχή του ελαφρυντικού ότι ο δράστης ωθήθηκε από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος, ενώ αποκλείσθηκε ο βρασμός ψυχικής ορμής του άρθρου 299 παρ. 2 ΠΚ, με το επιχείρημα ότι στο άρθρο 84 παρ. 2 περ. γ ΠΚ η οργή και η θλίψη προκαλείται από κάποιο γεγονός, το οποίο όμως δεν δημιουργεί κατάσταση βρασμού ψυχικής ορμής. Συνεπώς, δεδομένης της κλιμάκωσης της ψυχικής κατάστασης του δράστη, είναι δυνατό, να καταδικαστεί κάποιος για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως σε ήρεμη ψυχική κατάσταση και συγχρόνως να του χορηγηθεί το ελαφρυντικό της ανάρμοστης συμπεριφοράς του θύματος, χωρίς αυτό να δημιουργεί αντίφαση. Συγκεκριμένα, στην ΑΠ 1154/1988⁶¹ αναφέρεται ρητά ότι η στο άρθρο 84 παρ. 2 περ. γ αναφορά της οργής και θλίψεως δε γίνεται υπό την έννοια της διαταράξεως των ψυχικών λειτουργιών σε σημείο ώστε ο δράστης να αχθεί σε βρασμό ψυχικής ορμής και εντεύθεν να απολέσει την ικανότητα να σταθμίσει τα αίτια που τον κινούν προς την πράξη και αυτά που τον απωθούν απ' αυτήν, αλλ' υπό την έννοια της δημιουργίας στο δράστη μιας καταστάσεως οργής και θλίψεως εκ τινος γεγονότος, το οποίο όμως γεγονός δε δημιουργεί κατάσταση βρασμού ψυχικής ορμής. Ενόψει της κλιμακώσεως αυτής της ψυχικής καταστάσεως του δράστου, είναι δυνατό, χωρίς αυτό να δημιουργεί αντίφαση, να καταδικασθεί κάποιος για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως εν ηρέμω ψυχική καταστάσει τελεσθείσαν και συγχρόνως να δοθεί σε αυτόν το ανωτέρω ελαφρυντικό. Η Καϊάφα – Γκμπάντι επικρίνει την απόφαση ως λανθασμένη, καθώς θεωρεί ότι είναι λογικά ασυμβίβαστο να δεχόμαστε αφενός ότι έχει

⁵⁹ ΠοινΧρ 2003, σ. 235 επ. με ενημερωτικό σημείωμα Σάμιου.

⁶⁰ Βλ. Καϊάφα – Γκμπάντι, ό.π. σημ. 1, σ. 222, Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 4, σ. 245.

⁶¹ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

διαταραχθεί η ψυχική κατάσταση του δράστη, και μάλιστα σε τέτοιο σημείο ώστε να αδυνατεί να επιλέξει ανάμεσα στο δίκαιο και το άδικο, και αφετέρου να θεωρούμε ότι ο συγκεκριμένος δράστης βρισκόταν σε κατάσταση ψυχικής ηρεμίας⁶². Επίσης, στην ΑΠ 343/2000⁶³ έγινε δεκτό ότι δεν είναι αντιφατική η παράλληλη εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 84 παρ. 2 περ. γ ΠΚ και 299 παρ. 1 ΠΚ, διότι «...η ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος και η συνεπεία αυτού αναγνώριση της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 γ ΠΚ και ο βρασμός ψυχικής ορμής του δράστη, δεν βρίσκονται σε σχέση ταυτότητας, έτσι ώστε η παραδοχή του ενός να καθιστά αναγκαία και την παραδοχή του άλλου, αλλά σε σχέση αιτίου και ενδεχομένως αιτιατού, εφόσον προέκυπτε ότι πράγματι βρισκόταν σε τέτοια κατάσταση ο δράστης λόγω της συμπεριφοράς του παθόντος, πράγμα που αποκρούουν οι παραδοχές της προσβαλλόμενης απόφασης».

Επιπροσθέτως, περίπτωση αντίδρασης σε ανάρμοστη συμπεριφορά προβλέπουν οι διατάξεις των άρθρων 308 παρ. 3 ΠΚ και 361 παρ. 3 ΠΚ. Σύμφωνα με αυτές, δεν προβλέπεται ελαφρυντική περίπτωση, αλλά προσωπικός λόγος απαλλαγής από την ποινή για την σωματική βλάβη ή την εξύβριση που προκλήθηκε από την ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος.

Τέλος, το εν λόγω ελαφρυντικό έχει γίνει δεκτό και σε περιπτώσεις εξ αμελείας εγκλημάτων, λ.χ. σε περίπτωση συνυπαιτιότητας του παθόντος στα αυτοκινητικά ατυχήματα⁶⁴.

Κλείνοντας την ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2 περ. γ ΠΚ, αξίζει να σταθούμε σε δύο αποφάσεις, η μία εκ των οποίων είναι η ΑΠ 889/2013⁶⁵ (Βαριά σκοπούμενη σωματική βλάβη). Εδώ το δικαστήριο απέρριψε το εν λόγω ελαφρυντικό, καθώς: «δεν προέκυψε από τα αποδεικτικά μέσα που ανέφερε ότι ωθήθηκε στην πράξη του από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή από άδικη πράξη του τελευταίου εναντίον του, αφού προηγουμένως είχε δεχθεί ότι δεν προηγήθηκε επίθεση του παθόντος σε βάρος του. Το γεγονός ότι στην αιτιολογία της προσβαλλόμενης απόφασης, το δικαστήριο της ουσίας, δέχεται ότι πριν την τέλεση της αξιόποινης αυτής πράξης, επικρατούσε ένταση και ανταλλάσσονταν ύβρεις μεταξύ του παθόντος και του αναιρεσειόντος, δηλαδή υπήρξε κάποιος διαπληκτισμός μεταξύ τους, δεν μπορεί να οδηγήσει στην παραδοχή ότι είναι ικανός ο διαπληκτισμός αυτός να στοιχειοθετήσει ανάρμοστη συμπεριφορά ή άδικη πράξη του παθόντος, σε βάρος του αναιρεσειόντος – δεδομένου ότι οι ύβρεις ανταλλάσσονταν

⁶² Βλ. Καϊάφα – Γκμπάντι, ό.π. σημ. 1, σ. 222.

⁶³ ΠοινΧρ 2000, σ. 897.

⁶⁴ Βλ. Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 4, σ. 246.

⁶⁵ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

εκατέρωθεν – ώστε να τον ωθήσει στην τέλεση της αξιόποινης αυτής πράξης, διότι κάτι τέτοιο υπερβαίνει τα ακραία όρια της λογικής, και σε καμία περίπτωση η παραδοχή αυτή, δεν τελεί σε αντίφαση με την ως παραπάνω ειδικά αιτιολογημένη απόρριψη του αυτοτελούς αυτού ισχυρισμού».

Ενδιαφέρουσα είναι και η ΜΟΕφΑΘ 105, 106, 109, 110/2008⁶⁶ (Ανθρωποκτονία εκ προθέσεως), όπου το δικαστήριο έκρινε ότι συντρέχει το εν λόγω ελαφρυντικό στο πρόσωπο της κατηγορουμένης, *καθώς το θύμα σύζυγός της ασκούσε χρόνια ψυχολογική και σωματική βία, της συμπεριφερόταν ταπεινωτικά και την εξευτέλιζε όχι μόνο εξυβρίζοντάς την, αλλά και συνάπτοντας εξωσυζυγικές σχέσεις με άλλες γυναίκες (με αποκορύφωμα την τελευταία εξ' αυτών, με την οποία κυκλοφορούσε ελεύθερα στην μικρή τοπική κοινωνία όπου διέμενε, περνούσε χρόνο μαζί της, εγκαταλείποντας την οικογένειά του, και πολύ συχνά ερωτοτροπούσε με αυτήν τηλεφωνικώς, κατά την παραμονή του στο σπίτι, παρουσία της συζύγου και των ανήλικων τέκνων του), άρα η συμπεριφορά του θύματος ήταν όντως ανάρμοστη και απρεπής, καθώς απαξίωνε πλήρως την κατηγορουμένη ως γυναίκα και ως άνθρωπο.* Με την ίδια απόφαση απορρίφθηκε ο ισχυρισμός περί τελέσεως του αδικήματος σε κατάσταση βρασμού ψυχικής ορμής (άρθρο 299 παρ. 2 ΠΚ), πράγμα όμως που δεν βρίσκεται σε αντίφαση με την παραδοχή του αυτοτελούς ισχυρισμού του άρθρου 84 παρ. 2 περ. γ ΠΚ.

4. Το ελαφρυντικό της ειλικρινούς μεταμέλειας (άρθρο 84 παρ. 2 περ. δ ΠΚ)

Το ελαφρυντικό της ειλικρινούς μεταμέλειας εμφανίζει, κατά γενική ομολογία, μεγάλη χρησιμότητα στην πράξη. Προτού όμως αναλύσουμε τις επιμέρους προϋποθέσεις που απαιτείται να πληρούνται για τη χορήγηση του συγκεκριμένου ελαφρυντικού, είναι απαραίτητο να προβούμε σε κάποιες προκαταρκτικές διευκρινιστικές παρατηρήσεις. Η ελαφρυντική περίπτωση της ειλικρινούς μετάνοιας, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 84 παρ. 2 περ. δ ΠΚ, διακρίνεται τόσο από την έμπρακτη μετάνοια όσο και από τη μετάνοια του άρθρου 79 παρ. 3 δ ΠΚ. Η έμπρακτη μετάνοια εξαλείφει το αξιόποιο και αφορά ορισμένες μόνο αξιόποινες πράξεις (άρθρα 384, 406Α ΠΚ). Αντίθετα, η ελαφρυντική περίπτωση της ειλικρινούς μετάνοιας οδηγεί σε μείωση των απειλούμενων πλαισίων ποινής και ισχύει για όλα τα εγκλήματα. Από το άλλο μέρος, η μετάνοια του άρθρου 79 παρ. 3 ΠΚ, ως στοιχείο αξιολόγησης της προσωπικότητας του εγκληματία, επηρεάζει απλά και μόνο την επιμέτρηση της ποινής. Η κύρια διαφορά της με το ελαφρυντικό της

⁶⁶ ΠοινΔικ 2012, σ. 864.

ειλικρινούς μετάνοιας εντοπίζεται, εκτός φυσικά από τη συνέπεια, στην ένταση της έκφρασης της ειλικρινούς μετάνοιας⁶⁷.

Περαιτέρω, για τη θεμελίωση της ελαφρυντικής περίπτωσης της ειλικρινούς μεταμέλειας, η νομολογία απαιτεί όχι μόνο να υπάρχει ειλικρινής μετάνοια, δηλαδή απάντηση της προηγούμενης συμπεριφοράς του δράστη, αλλά αυτή να εκδηλώνεται και εμπράκτως και να μην είναι προσχηματική, δηλαδή να συνδυάζεται με πραγματικά περιστατικά, τα οποία μαρτυρούν ότι ο κατηγορούμενος επιδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του⁶⁸. Στο πλαίσιο αυτό, έχει κριθεί ότι στοιχειοθετείται η εν λόγω ελαφρυντική περίπτωση όταν ο κατηγορούμενος διευκόλυνε το έργο των αστυνομικών αρχών για την εύρεση των αντικειμένων του εγκλήματος και την απόδοσή τους στους παθόντες⁶⁹. Σύμφωνα πάντως με την πάγια άποψη του Αρείου Πάγου, για την κατάφαση της ειλικρινούς μεταμέλειας δεν αρκεί η παράδοση του δράστη στις αστυνομικές αρχές και η διεξαγωγή μνημοσύνων υπέρ του θύματος⁷⁰, η απλή ρηματική δήλωση του δράστη ότι μεταμελήθηκε για την εγκληματική του συμπεριφορά κατά τη διεξαγωγή της δίκης⁷¹, η δήλωση του δράστη ανθρωποκτονίας σε βρασμό ψυχικής ορμής ότι «η μεγαλύτερη τιμωρία για μένα είναι ότι έχασα τη γυναίκα μου»⁷², η απλή δήλωση ομολογίας του δράστη στη δίκη, πράγμα που δεν έκανε εξ αρχής και δεν αποκάλυψε τους συμμετόχους του⁷³, η απόπειρα αυτοκτονίας του δράστη μετά το έγκλημα⁷⁴, η επιμέλεια για τη μεταφορά του θύματος από τον κατηγορούμενο για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως στο νοσοκομείο και η κατάθεση χρηματικού ποσού στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων υπέρ των πολιτικώς εναγόντων⁷⁵. Επίσης, το ΜΟΕΦΑθ με την υπ' αριθμ. 92/1999⁷⁶ έκρινε ότι δεν συντρέχει η ως άνω ελαφρυντική περίπτωση, αφού όπως αποδείχθηκε όλοι οι παραπάνω όχι μόνο δεν επέδειξαν καμία μεταμέλεια για τη συνδρομή που παρέσχον στον πατέρα τους για την και κατά την τέλεση των παραπάνω εγκληματικών πράξεων, αλλά επιχείρησαν να παραπλανήσουν τη δικαιοσύνη για το ποιος και πόσοι εξ αυτών παρέσχον τη συνδρομή τους στις πράξεις αυτές στον σύζυγο και πατέρα τους, ενώ κατά την ακροαματική

⁶⁷ Βλ. Καϊάφα – Γκμπάντι, ό.π. σημ. 1, σ. 223 – 224, Παρασκευόπουλο – Νούσκαλη, ό.π. σημ. 2, σ. 169 – 170.

⁶⁸ Βλ. Παρασκευόπουλο – Νούσκαλη, ό.π. σημ. 2, σ. 170.

⁶⁹ ΑΠ 390/1977, ΠοινΧρ 1977, σ. 749.

⁷⁰ ΑΠ 256/1989, ΠοινΧρ 1989, σ. 836.

⁷¹ ΑΠ 1312/1993, ΠοινΧρ 1993, σ. 1135.

⁷² ΑΠ 803/1988, ΠοινΧρ 1989, σ. 31.

⁷³ ΑΠ 842/1999, ΠοινΧρ 2000, σ. 353.

⁷⁴ ΑΠ 1008/1999, ΠοινΧρ 2000, σ. 504.

⁷⁵ Βλ. σχετική μελέτη Παπαδαμάκη, Ζητήματα μεταχείρισης των ελαφρυντικών περιπτώσεων, Υπερ 1997, σ. 159 επ.

⁷⁶ ΠοινΔικ 1999, σ. 1225.

διαδικασία ούτε μία λέξη συγγνώμης δεν είπαν στα θύματά τους. Επιπροσθέτως, η ΜΟΕφΠατρ 30 – 31 – 32 – 33/1999⁷⁷ δεν αναγνώρισε το ελαφρυντικό της ειλικρινούς μεταμέλειας στον πατέρα, ο οποίος αφού σκότωσε το ανήλικο τέκνο του, προσποιούταν μετά την τέλεση της πράξης ότι δεν θυμόταν ότι το σκότωσε. Επιπλέον, δεν επιζήτησε να άρει τις συνέπειες της αξιόποινης αυτής πράξης του. Παράλληλα, στην ΑΠ 853/1997⁷⁸ κρίθηκε ότι ο δράστης ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως προσπάθησε κατά την απολογία του να αντικρούσει την κατηγορία περί προμελέτης των εγκλημάτων του, υποστηρίζοντας ότι αγόρασε το φονικό όπλο (σιλέτο) για να προστατευθεί δήθεν από τον Β, ο οποίος ουδέποτε τον είχε απειλήσει και ακόμη ότι έσβησε από το ημερολόγιό του ενοχοποιητική φράση, περιστατικά τα οποία, δείχνουν άτομο που δεν μετάνιωσε ειλικρινά. Ομοίως, δεν εμπίπτει στο άρθρο 84 παρ. 2 περ. δ ΠΚ κατά την ΑΠ 1825/2002⁷⁹ η περίπτωση των κατηγορουμένων, οι οποίοι επέμειναν ο μιν πρώτος στις ψευδολογίες περί συμπτωματικής παρουσίας του στον χώρο διακίνησης της ινδικής κάνναβης, δηλαδή επιδεικνύει συμπεριφορά ασυμβίβαστη με ειλικρινή μετάνοια για την πράξη του, ο δε δεύτερος στο ότι ήταν δήθεν απλός συνεργός στην κατοχή των ναρκωτικών. Το ίδιο ισχύει και στην ΜΟΕφΠειρ 105, 105α, 106, 107, 108/1998⁸⁰, όπου ο δράστης της βαριάς σκοπούμενης σωματικής βλάβης εξεδήλωνε προς τους φίλους και γνωστούς του την ικανοποίησή του για τον τραυματισμό του παθόντος, λέγοντας προς αυτούς ότι «του έσπασα το κεφάλι», αλλά και στην ΑΠ 1258/2002⁸¹, όπου ο δράστης ομολόγησε μεν αρκετά σε βάρος του περιστατικά, ωστόσο δεν αποκάλυψε ολόκληρη την πραγματική αλήθεια σχετικά με την υπόθεση ούτε αποδείχθηκε ότι αυτός έδωσε πολύτιμες πληροφορίες που αξιοποιήθηκαν από την ανάκριση, δίδοντας έτσι τη δυνατότητα συγκεκριμενοποιήσεως των κατηγοριών και οδηγώντας στην έκδοση διεθνών ενταλμάτων συλλήψεως και άλλων διωκομένων και συνεπώς ότι επιδίωξε να άρει τις συνέπειες των πράξεών του. Τέλος, η ΜΟΔΘεσ 179 – 186/2000⁸² κατέληξε στην κρίση ότι δεν συντρέχει η ελαφρυντική περίσταση του άρθρου 84 παρ. 2 περ. δ ΠΚ στον δράστη του εγκλήματος της αποπλάνησης παιδιού, ο οποίος δεν παραδέχεται ότι τέλεσε την αξιόποινη πράξη κι έτσι δεν τίθεται βέβαια εκ των πραγμάτων θέμα μετανοίας για την πράξη, αφού κατά λογική αλληλουχία δεν μπορεί να μετανιώσει

⁷⁷ ΠοινΔικ 1999, σ. 813.

⁷⁸ ΠοινΔικ 1998, σ. 41.

⁷⁹ ΠοινΧρ 2003, σ. 705 και ΠοινΛογ 2002, σ. 2050.

⁸⁰ ΠοινΔικ 1999, σ. 558.

⁸¹ ΠοινΧρ 2003, σ. 423 και ΠοινΛογ 2002, σ. 1365.

⁸² ΠοινΔικ 2001, σ. 487.

κάποιος για μία πράξη που ο ίδιος δεν δέχεται ότι την έκανε, εξάλλου η μετά την αποκάλυψη των πράξεών του στάση του απέναντι στην παθούσα κόρη του και γενικά την οικογένειά του και η πλήρης αδιαφορία του για τα μέλη της οικογένειάς του και ιδιαίτερα την παθούσα, αποδεικνύει ότι ο κατηγορούμενος όχι μόνο δεν επιδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες των πράξεών του αυτών, για τις οποίες κηρύχθηκε ένοχος, αλλά ούτε καν συναισθάνθηκε το μέγεθος της ζημίας, που με τις πράξεις του αυτές προκάλεσε στην παθούσα κόρη του και γενικά στην οικογένειά του.

Επιπροσθέτως, είναι σκόπιμο να αναφέρουμε ότι η διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 περ. δ ΠΚ δεν αναφέρεται σε χρονικά πλαίσια εκδήλωσης της έμπρακτης μετάνοιας, καθώς επίσης δεν απαιτεί αποτέλεσμα, αλλά αρκείται στην επιδίωξη του αποτελέσματος. Υπό αυτό το πρίσμα, η ΑΠ 407/2014⁸³ θα ήταν ορθότερο να δεχθεί ότι συντρέχει το ελαφρυντικό της ειλικρινούς μετάνοιας στην περίπτωση δράστη, ο οποίος εγκατέλειψε το θύμα του για τέσσερις ώρες αβοήθητο και μετά αποφάσισε να το μεταφέρει στο νοσοκομείο, μολοντί η πράξη του δεν απέτρεψε τον θάνατό του.

Αναφορικά με τα εγκλήματα κατά του Δημοσίου, έχει υποστηριχθεί ότι πρέπει η ειλικρινής μετάνοια να συνδέεται με την καταβολή ικανοποιητικού μέρους του οφειλόμενου ποσού. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η ΑΠ 364/2013⁸⁴, η οποία χορήγησε το υπό εξέταση ελαφρυντικό στον δράστη λόγω μερικής εξόφλησης του οφειλόμενου ποσού. Από το άλλο μέρος, η ΑΠ 744/2013⁸⁵ δεν αναγνώρισε το εν λόγω ελαφρυντικό στον κατηγορούμενο, καθώς ο τελευταίος εξόφλησε ελάχιστο ποσό (36.545,34 ευρώ) έναντι του υπέρογκου χρέους του που άγγιζε τα 12.367.462,50 ευρώ και αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί ικανό να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του.

Αξίζει ακόμη να θίξουμε την ιδιαίτερα αυστηρή θέση της νομολογίας αναφορικά με την εφαρμογή της ειλικρινούς μετάνοιας μόνο σε ιδιωτικά έννομα αγαθά και όχι σε αυτά που πλήττουν τη δημόσια τάξη. Η παραπάνω διατύπωση αντανάκλαται με σαφήνεια στην ΑΠ 602/2013⁸⁶, όπου το δικαστήριο δέχθηκε την ελαφρυντική περίπτωση της ειλικρινούς μεταμέλειας μόνο για το αδίκημα της απάτης στο δικαστήριο με την αιτιολογία ότι: *«οι κατηγορούμενοι επέδειξαν ειλικρινή μετάνοια και επιχείρησαν να άρουν τις συνέπειες των πράξεών τους, με τη μεταβίβαση της κυριότητάς τους στους αλλοδαπούς αγοραστές μετά την έκδοση υπέρ τους της 349/6585/2007 αποφάσεως του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Ηρακλείου, όχι δε και για την πράξη της ψευδορκίας μάρτυρα, όσον αφορά τον για αυτή καταδικασθέντα*

⁸³ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁴ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁵ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁶ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αναιρεσίοντα κατηγορούμενο I.M., με την αιτιολογία ότι υποβλήθηκε το αίτημα αορίστως, αλλά και διότι η μεταγενέστερη ως άνω συμπεριφορά αυτού δε συνιστά προσπάθεια άρσης των συνεπειών της ψευδορκίας του, που προσβάλλει το έννομο αγαθό της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και όχι κάποιο ιδιωτικό έννομο αγαθό. Ο ανωτέρω διαχωρισμός είναι δυνατός επί συρροής διαφορετικών αξιοποιούνων πράξεων, του δικαστηρίου θεωρητικά δυναμένου να αναγνωρίσει κάποια ελαφρυντική περίπτωση μόνο για τη μία πράξη και όχι για την άλλη του ίδιου προσώπου, αρκεί να υπάρχει η δέουσα ειδική και επαρκής αιτιολογία, όπως υπάρχει παραπάνω και πράγματι δικαιολογεί τον διαχωρισμό αυτό του δικαστηρίου της ουσίας».

Τέλος, έχει κριθεί ότι δεν δημιουργείται αντίφαση από την αναγνώριση της ιδιαίτερης επικινδυνότητας παράλληλα με το ελαφρυντικό της ειλικρινούς μεταμέλειας⁸⁷.

5. Το ελαφρυντικό της καλής συμπεριφοράς του υπαιτίου για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του (άρθρο 84 παρ. 2 περ. ε ΠΚ)

Αναφορικά με το περιεχόμενο της ανωτέρω ελαφρυντικής περίπτωσης, χαρακτηριστικό είναι το σκεπτικό της ΑΠ 61/2017⁸⁸, η οποία αποκρυσταλλώνει την ισχύουσα νομολογία: «...για να συντρέξει δε η ελαφρυντική περίπτωση που προβλέπεται από το άρθρο 84 παρ. 2 περ. ε ΠΚ, υπό καθεστώς ελευθερίας του υπαιτίου, η συμπεριφορά του πρέπει να είναι θετική και επωφελής για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την πράξη και να αναφέρονται πραγματικά περιστατικά δηλωτικά της αρμονικής κοινωνικής συμβίωσης του δράστη, από τα οποία να προκύπτει σαφής μεταστροφή του χαρακτήρα του, μη αρκούσης της απλής καλής και συνήθους συμπεριφοράς και δη εργασίας και ομαλής οικογενειακής ζωής χωρίς παραβατικότητα και μόνον, διότι η καλή συμπεριφορά δεν νοείται ως παθητικά καλή διαγωγή ή ως μη κακή ή μόνον ως απουσία παραβατικότητας. Απαιτείται, δηλαδή, για την αναγνώριση του ανωτέρω ελαφρυντικού, συγκεκριμένη, μετά την πράξη, θετική προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική συμπεριφορά, η οποία να είναι ενδεικτική όχι μόνον έλλειψης έκνομης συμπεριφοράς... αλλά ατόμου, το οποίο αποτίναξε το παρελθόν, άλλαξε τρόπο ζωής...». Η καλή συμπεριφορά μετά την πράξη αξιολογείται ανεξάρτητα από το βεβαρημένο ποινικό παρελθόν του κατηγορουμένου, καθώς επίσης η φυγοδικία του τελευταίου για μεγάλο χρονικό διάστημα συνηγορεί υπέρ της μη χορήγησης της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περίπτωσης⁸⁹.

⁸⁷ Βλ. όμως και επιφυλάξεις Καϊάφα – Γκμπάντι, ό.π. σημ. 1, σ. 225.

⁸⁸ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁹ Βλ. Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 6, πλαγιάρ. 10, σ. 710.

Σοβαρό ζήτημα σε σχέση με το συγκεκριμένο ελαφρυντικό αναφέρεται αναφορικά με την αναγνώριση ή μη της καλής διαγωγής του υπαιτίου κατά την παραμονή του στις φυλακές. Παλαιότερα, σύμφωνα με την απολύτως κρατούσα άποψη στην νομολογία, η διάταξη αναφέρεται αποκλειστικά στη διαγωγή του υπαιτίου σε καθεστώς ελευθερίας στην κοινωνία και συνεπώς δεν είναι δυνατή η αναγνώριση του ελαφρυντικού σε κρατούμενους, με την αιτιολογία ότι η ενδεχόμενη μετέπειτα καλή συμπεριφορά τους δεν είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης, αλλά αναγκαστική συμμόρφωση στους πειθαρχικούς κανόνες της φυλακής. Το σκεπτικό αυτό ακολουθεί η ΑΠ 245/2005⁹⁰, η οποία επικυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία απέρριψε το εν λόγω ελαφρυντικό με την εξής αιτιολογία: «...Τέλος δεν αποδείχθηκε ότι η συμπεριφορά του κατηγορουμένου όσο χρόνο βρίσκεται στη φυλακή, όπου είναι κρατούμενος, είναι τέτοιας φύσεως που να δικαιολογεί την αναγνώριση του ελαφρυντικού της καλής συμπεριφοράς, μετά τις τελεσθείσες από αυτόν πράξεις, αλλά ούτε και αποδείχθηκε η συνδρομή και άλλων περιστατικών που να ενισχύει την καλή αυτή συμπεριφορά. Η επιδειχθείσα καλή διαγωγή του στη φυλακή οφείλεται στο ότι η εις την φυλακή διαγωγή του είναι εξαναγκασμένη λόγω του σωφρονιστικού συστήματος και δεν προέρχεται από την ελεύθερη και συνειδητή προαίρεσή του, αλλά οφείλεται αυτή στην επιθυμία του να επιτύχει την αναγνώριση του πιο πάνω ελαφρυντικού, προκειμένου να μειωθεί η ποινή του, που του επιβλήθηκε από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο και μάλιστα στη συγκεκριμένη περίπτωση σε μεγάλο βαθμό, από ισόβιο κάθειρξη σε πρόσκαιρη κάθειρξη, επιθυμία άλλωστε την οποία εξεδήλωσε και διατύπωσε και στο ακροατήριο του δικαστηρίου τούτου, όταν ρωτήθηκε γιατί έκανε έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης και τι περιμένει από το δικαστήριο τούτο...». Αξίζει να παρατηρηθεί ότι η πλειοψηφία της θεωρίας έχει επικρίνει τη συγκεκριμένη στάση της νομολογίας βασισμένη πρωτίστως στο γεγονός ότι ο νόμος δεν περιορίζει την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 84 παρ. 2 περ. ε ΠΚ μόνο σε όσους κατηγορούμενους διαβιώνουν σε καθεστώς ελευθερίας μετά την τέλεση της πράξης. Παράλληλα, υποστηρίζει ότι η μέχρι πρότινος απολύτως κρατούσα στη νομολογία άποψη έρχεται σε πλήρη αντίφαση με τον προβλεπόμενο στα άρθρα 105 επ. ΠΚ θεσμό της υφ' όρον απόλυσης, όπου η διαγωγή του καταδίκου κατά την έκτιση της ποινής αποτελεί το μόνο ουσιαστικό κριτήριο για τη χορήγησή της⁹¹.

Πρόσφατα βέβαια, εμφανίζεται μια μεταστροφή στη νομολογία αναφορικά με το ανωτέρω θέμα. Πιο συγκεκριμένα, η νομολογία δέχεται τη δυνατότητα χορήγησης του ελαφρυντικού της καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη και σε καθεστώς κράτησης,

⁹⁰ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹¹ Βλ. Μπρούπη, Η δυνατότητα αναγνώρισης του ελαφρυντικού της καλής συμπεριφοράς, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.theartofcrime.gr, Νοέμβριος 2016.

εφόσον προκύπτει η βελτίωση της συμπεριφοράς του κρατουμένου, πέραν της συνήθους νομοταγούς διαγωγής του εντός του σωφρονιστικού καταστήματος⁹². Σημαντική απόφαση που αναγνώρισε το εν λόγω ελαφρυντικό και εντός των πλαισίων της φυλακής, είναι η ΑΠ 1073/2011⁹³, με την οποία διατυπώνεται η άποψη ότι η συμπεριφορά του κρατουμένου υπερέβη εμφανώς το όριο της συνήθους συμπεριφοράς του μέσου κρατουμένου⁹⁴, καθώς και ότι η καλή του συμπεριφορά αποδίδεται όχι στον εξαναγκαστικό εγκλεισμό του αλλά στην πραγματική μεταστροφή του χαρακτήρα του. Στην ίδια γραμμή κινείται και η ΑΠ 608/2013⁹⁵, με την οποία αναιρέθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση που απέρριψε το εν λόγω ελαφρυντικό. Συγκεκριμένα, η κατηγορούμενη για κλοπή προβάλλοντας τον αυτοτελή ισχυρισμό του ελαφρυντικού της καλής διαγωγής εντός της φυλακής για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την πράξη της, ισχυρίζεται: *«Ήδη από την 25 – 11 – 2005 που έλαβε χώρα η αξιόποινη πράξη της κλοπής για την οποία κατηγορούμαι, έχει παρέλθει χρονικό διάστημα περίπου επτά ετών, το οποίο κατά το γράμμα και το πνεύμα του νόμου σίγουρα μπορεί να χαρακτηριστεί μεγάλο. Σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα διατελώ κρατούμενη πλην περίπου οκτώ μηνών που είχα αποφυλακισθεί υπό όρους. Δυνάμει του υπ’ αριθμ. 2783/2006 Βουλεύματος Συμβουλίου Εφετών Αθηνών αποφυλακίστηκα για την αιτία, για την οποία αργότερα κρίθηκα ένοχη (η απόφαση είναι οριστική και ήδη έχω ασκήσει έφεση κατά της αποφάσεως που αναμένεται να εκδικαστεί την 7.11.2012) και εισήλθα εκ νέου στις φυλακές την 25.4.2007. Μόνο το γεγονός ότι παρέστην αυτοπροσώπως ενώπιον του ακροατηρίου του αρμόδιου πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου και έθεσα εαυτόν στη διάθεση της Δικαιοσύνης και σε εκτέλεση της άδικης πρωτόδικης απόφασης, αποδεικνύει ότι συμπεριφέρθηκα καλά. Σύμφωνα με την υπ’ αριθμ. πρωτοκόλλου 13191 από 16.9.2011 βεβαίωση του καταστήματος κράτησης Θήβας: «...επέδειξε άριστη διαγωγή, προθυμία, υπακοή και συνέπεια στους κανονισμούς του καταστήματος. Διατηρεί πολύ καλές σχέσεις με τις συγκαταρούμενες της και το προσωπικό του καταστήματος. Αρχικά τοποθετήθηκε από το Συμβούλιο Εργασίας του καταστήματος στην αποθήκη ιματισμού και εν συνεχεία εργάζεται για μεγάλο χρονικό διάστημα στο μαγειρείο και συγκεκριμένα στη διαχείριση των προμηθειών, θέση εργασίας υπεύθυνη, στην οποία και ανταποκρίνεται πλήρως στις υποχρεώσεις της. Επίσης, αξιοποίησε δημιουργικά το χρόνο κράτησής της συμμετέχοντας στο πρόγραμμα «κατ’ ιδίαν διδαχθέντων» του Υπουργείου παιδείας και ολοκλήρωσε την Α,*

⁹² Βλ. Δημητράτο, ό.π. σημ. 16, σ. 480.

⁹³ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹⁴ Βλ. Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 4, σ. 248, που κάνει λόγο για «προδήλως διακριτή συμπεριφορά» από του μέσου κρατουμένου.

⁹⁵ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Β και Γ τάξη Λυκείου τις προηγούμενες σχολικές χρονιές και με τις πανελλήνιες εξετάσεις πέρασε στο ΤΕΙ Φλώρινας, το οποίο και επιθυμεί να ολοκληρώσει συμμετέχοντας σε γραπτές εξετάσεις μετά από συνεργασία με το ΤΕΙ. Συμμετείχε επίσης σε πρόγραμμα κατάρτισης ηλεκτρονικών υπολογιστών του Υπουργείου Απασχόλησης...». Το Δικαστήριο απέρριψε το ελαφρυντικό, καθώς έκρινε ότι η συμπεριφορά που επέδειξε δεν ήταν εξ οικείας βουλήσεως αλλά λόγω εξαναγκασμένης συμμορφώσεως προς τους κανόνες της φυλακής. Επιπλέον, με την ΑΠ 1177/2011⁹⁶, ως προδήλως διακριτή από τη συνήθη κρίθηκε η συμπεριφορά κρατούμενης, για την οποία έγιναν δεκτά τα εξής: «...υπήρξε υποδειγματική η συμπεριφορά της κατά το διάστημα του επταετούς εγκλεισμού της στο Κατάστημα Κράτησης, κατά τη διάρκεια του οποίου όχι μόνο δεν τιμωρήθηκε πειθαρχικά, αλλά ούτε και υπέπεσε σε οποιαδήποτε πειθαρχικό παράπτωμα, πολύ δε περισσότερο που η ίδια είχε άψογη συνεργασία με τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, ενώ, μετά την υπ' αριθμ. 875/2005 απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών, με την οποία πέτυχε την προσωρινή αναστολή έκτισης της ποινής της, εωσότου εκδικαζόταν σε δεύτερο βαθμό η κατ' αυτής κατηγορία, καθώς και ότι δεν είχε παραβεί τους περιοριστικούς όρους, που της είχαν επιβληθεί με την άνω απόφαση». Ομοίως, η ΑΠ 193/2015⁹⁷ επικύρωσε την υπ' αριθμ. 229/2013 ΠεντΕφΑνατΚρητ, η οποία καταδίκασε τον κατηγορούμενο, ηλικίας 72 ετών κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης, για το αδίκημα της ασέλγειας έναντι αμοιβής με ανήλικο που δεν είχε συμπληρώσει τα 10 έτη της ηλικίας του, απορρίπτοντας τους προβληθέντες αυτοτελείς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου σχετικά με την αναγνώριση στο πρόσωπό του των ελαφρυντικών περιστάσεων του προτέρου εντίμου βίου (84 παρ. 2 περ. α ΠΚ) και της μετά την πράξη του καλής συμπεριφοράς για σχετικά μεγάλο διάστημα (84 παρ. 2 περ. ε ΠΚ). Σχετικά με τη θεμελίωση της ελαφρυντικής περιστάσεως της καλής συμπεριφοράς μετά την τέλεση της πράξης, η συνήγορος του κατηγορουμένου προσκόμισε την από 14.11.2012 βεβαίωση του Καταστήματος Κράτησης Τριπόλεως, από την οποία προέκυπτε η καλή διαγωγή του κρατούμενου εντός του σωφρονιστικού καταστήματος και η μη τιμώρησή του για πειθαρχικά παραπτώματα. Ο ανωτέρω αυτοτελής ισχυρισμός απορρίφθηκε κατ' ουσίαν με την αιτιολογία ότι ο κατηγορούμενος επικαλέστηκε στοιχεία, τα οποία «...αποτελούν χαρακτηριστικά της συνήθους συμπεριφοράς κάθε κρατούμενου, ο οποίος οφείλει υπακοή σε συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων επί πειθαρχική ποινή και όχι, όπως όφειλε, εκείνα τα θετικά στοιχεία, τα οποία, σύμφωνα με όσα έχουν εκτεθεί στην αμέσως παραπάνω νομική σκέψη, θα

⁹⁶ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹⁷ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

συνηγορούσαν στην παραδοχή του εν λόγω αυτοτελούς ισχυρισμού και δη εκείνα τα στοιχεία, από τα οποία θα προέκυπτε η βελτίωση της συμπεριφοράς του κατηγορουμένου, η οποία συνακολούθως θα ήταν οπωσδήποτε διακριτή της συνήθους συμπεριφοράς κάθε κρατουμένου». Επίσης, η καλή συμπεριφορά του κρατουμένου κατά τη διάρκεια της δίκης και μόνο δεν μπορεί να στοιχειοθετήσει την ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2 περ. ε ΠΚ, διότι δεν παρέχει επαρκείς αποδείξεις για την αληθινή μεταστροφή του χαρακτήρα και τη βελτίωση της συμπεριφοράς του, αλλά συνήθως συνδέεται με την επιδίωξη επιεικέστερης μεταχείρισης. Περαιτέρω, έχει υποστηριχθεί στη θεωρία η θέση ότι θα ήταν χρήσιμη η διαφορετική προσέγγιση της συμπεριφοράς και διαγωγής ενός προσωρινά κρατούμενου από την αντίστοιχη συμπεριφορά και διαγωγή ενός καταδίκου, ενόψει του διαφορετικού χρονικού διαστήματος που έχουν διανύσει βρισκόμενοι υπό το καθεστώς στέρησης της ελευθερίας τους⁹⁸.

Ας επισημανθεί, τέλος, ότι ορισμένες φορές η υπό κρίση ελαφρυντική περίπτωση συγγέεται με αυτήν της ειλικρινούς μετάνοιας. Πράγματι η καλή συμπεριφορά μετά την πράξη εμπεριέχει στοιχεία ειλικρινούς μεταμέλειας. Ωστόσο, το κρίσιμο εκείνο στοιχείο που καθιστά τη διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 περ. ε ΠΚ ευρύτερη από αυτή του άρθρου 84 παρ. 2 περ. δ ΠΚ, είναι ο χρόνος. Στο ελαφρυντικό της καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη, αυτή πρέπει να επιδεικνύεται εντός σχετικά μεγάλου χρονικού διαστήματος, σε αντίθεση με το ελαφρυντικό της ειλικρινούς μεταμέλειας στο οποίο απαιτείται, όχι πάντοτε, αμεσότητα μεταξύ της αξιόποινης πράξης και της πράξης για την άρση ή μείωση των συνεπειών αυτής.

⁹⁸ Βλ. Μπρούπη, ό.π. σημ. 91.

IV. ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. Ο ΤΡΟΠΟΣ ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ ΑΝΑΙΡΕΣΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΠΟΡΡΙΨΗΣ ΤΟΥΣ

Η συνδρομή των ελαφρυντικών περιστάσεων συνοδεύεται από κάποια σπουδαία δικονομικά ζητήματα⁹⁹, για τα οποία θα γίνει λόγος ευθύς αμέσως.

Αρχικά, ουσιώδες είναι το ζήτημα που αναφέρεται στον τρόπο προβολής των ελαφρυντικών περιστάσεων στην ποινική δίκη. Για την αναγνώριση των τελευταίων, απαιτείται η πρότασή τους είτε από τον εισαγγελέα, είτε από τον κατηγορούμενο ή τον συνήγορό του με τη μορφή αυτοτελών ισχυρισμών. Σε κάθε περίπτωση, το δικαστήριο της ουσίας υποχρεούται, επί τη βάσει της αρχής της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, να ερευνήσει αυτεπάγγελτα αν συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις για κάθε κατηγορούμενο. Γενικότερα, αυτοτελής είναι ο ισχυρισμός, ο οποίος στηριζόμενος πάντοτε σε μία νομική διάταξη, κατατείνει στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης, στην άρση ή μείωση του καταλογισμού του δράστη ή στην εξάλειψη του αξιοποίνου ή στη μείωση της ποινής. Ειδικότερα, αναφορικά με τον τελευταίο, είναι απαραίτητο να διατυπώνεται εγγράφως αλλά και να αναπτύσσεται προφορικά, γεγονός το οποίο επιτάσσει η αρχή της προφορικότητας και αμεσότητας της διαδικασίας. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να προβάλλεται με τρόπο σαφή και ορισμένο, δηλαδή με αναφορά και επίκληση συγκεκριμένων λόγων και πραγματικών περιστατικών που θεμελιώνουν την εκάστοτε ελαφρυντική περίπτωση. Συνεπώς, σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου, δεν αρκεί η γενική αναφορά στο άρθρο 84 ΠΚ ή απλώς η επανάληψη της έκφρασης του νόμου. Αν ο σχετικός ισχυρισμός δεν προβληθεί κατά τον ως άνω τρόπο, το δικαστήριο δύναται να τον απορρίψει ως αόριστο, χωρίς να υποχρεούται να περιλάβει στην απόφασή του ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία. Βέβαια, ο Παπαδαμάκης επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι *το περιεχόμενο ενός αυτοτελούς ισχυρισμού θα πρέπει να αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο της ουσιώδους διερευνητικής δράσης του ποινικού δικαστή και όχι στο επίπεδο της αστικοδικονομικής νοοτροπίας που συχνά εμφιλοχωρεί στην ποινική διαδικασία. Προς την κατεύθυνση αυτή, θα πρέπει να εκλείψει ή να περιορισθεί η κεκτημένη επίκληση της αοριστίας, η οποία συχνά ευνοεί την παράκαμψη της διερεύνησης και εξέτασης αξιοπρόσεκτων αυτοτελών ισχυρισμών. Το ποινικό δικαστήριο θα πρέπει ως εκ τούτου να*

⁹⁹ Βλ. Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 4, σ. 248 – 250, Κοσμάτο, σε: Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 6, πλαγίαρ. 11 επ., σ. 712 επ.

διερευνά κάθε ισχυρισμό, ο οποίος εν σπέρματι περιέχει λόγο μείωσης του αξιοποιίνου¹⁰⁰. Όμως, στην πράξη, προκειμένου τα δικαστήρια να αναγνωρίσουν την ύπαρξη ενός σχετικού αυτοτελούς ισχυρισμού και να αιτιολογήσουν την απόρριψή του, απαιτούν την προβολή του με τρόπο σαφή και ορισμένο. Με την ΑΠ 45/2013¹⁰¹ (Ανθρωποκτονία εξ αμελείας – Ιατρικό σφάλμα), το δικαστήριο απέρριψε αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου περί συνδρομής της ελαφρυντικής περίπτωσης της ειλικρινούς μετάνοιας, ως αόριστο, καθώς για τη στοιχειοθέτηση της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περίπτωσης πρέπει η μετάνοια όχι μόνο να είναι ειλικρινής αλλά και να εκδηλώνεται εμπράκτως, δηλαδή να συνδυάζεται με πραγματικά περιστατικά, τα οποία μαρτυρούν ότι ο κατηγορούμενος επιζήτησε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του. Εν προκειμένω, ο πληρεξούσιος δικηγόρος του κατηγορουμένου επικαλέστηκε απλώς με τη μορφή αυτοτελούς ισχυρισμού τη διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 περ. δ ΠΚ, χωρίς να προβεί σε αναφορά συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η ΑΠ 226/2010¹⁰² (Βαριά σωματική βλάβη), σύμφωνα με την οποία ο κατηγορούμενος ανέφερε κατά λέξη ότι: «...Αιτούμαι το ελαφρυντικό του προτέρου εντίμου βίου και της ύστερης καλής συμπεριφοράς (84 παρ. 2 α και ε ΠΚ)... ». Το δικαστήριο έκρινε τον εν λόγω ισχυρισμό ως αόριστο, διότι ο αναιρεσειών δεν επικαλέστηκε, προς θεμελίωση των ελαφρυντικών περιστάσεων που ζήτησε να του αναγνωρισθούν, πραγματικά περιστατικά προκειμένου αυτά να αξιολογηθούν από το δικαστήριο προς σχηματισμό της κρίσεως περί συνδρομής ή όχι αυτών στο πρόσωπό του, αλλά περιορίστηκε στην αναφορά μόνον των διατάξεων που τις προβλέπουν και των διατυπώσεών τους. Σε αντίθετη φυσικά περίπτωση, δηλαδή επίκλησης του ελαφρυντικού με τρόπο σαφή και ορισμένο, το δικαστήριο οφείλει να απαντήσει αιτιολογημένα τόσο ως προς την απόρριψη όσο και ως προς την αποδοχή του. Αν λοιπόν το δικαστήριο απορρίψει τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου για την αναγνώριση ελαφρυντικής περίπτωσης, χωρίς την απαιτούμενη από τον νόμο αιτιολογία, χωρίς δηλαδή να εκθέτει με πληρότητα και σαφήνεια τα αρνητικά περιστατικά που να δικαιολογούν τη μη συνδρομή στο πρόσωπο του αιτούντος του απαιτούμενου ελαφρυντικού, τότε η απόφαση είναι αναιρετέα λόγω έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ ΚΠΔ). Ενδεικτικά, ας αναφερθεί η ΑΠ 253/2013¹⁰³ (Μη καταβολή χρεών προς το Δημόσιο), με την οποία

¹⁰⁰ Βλ. Παπαδαμάκη, Ημερίδα: Ποινικό Δίκαιο και Ποινική Δικονομία, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου 2016, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <https://www.youtube.com/watch?v=kzByV83oERw>.

¹⁰¹ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁰² ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁰³ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αναιρείται η απόφαση Τριμελούς Πλημμελειοδικείου, που δεν αιτιολόγησε επαρκώς τη μη συνδρομή τόσο του ελαφρυντικού του πρότερου έντιμου βίου όσο και αυτού των μη ταπεινών αιτιών στο πρόσωπο του δράστη, αν και ο τελευταίος με αυτοτελή ισχυρισμό του που ενσωματώθηκε στα πρακτικά της δίκης τα επικαλέστηκε με τρόπο σαφή και ορισμένο. Αναλυτικότερα, αναφέρει ότι: *«διαθέτω λευκό ποινικό μητρώο και επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια του βίου μου ανέπτυξα επωφελή κοινωνική δράση, δημιουργώντας από κοινού με τη σύζυγό μου μία υποδειγματική οικογένεια, απαρτιζόμενη από εμάς και τα δύο άρρενα τέκνα μας, τα οποία σπουδάζουν πολιτικός μηχανικός και μηχανολόγος, αντίστοιχα, διαδραματίζοντας καίριο ρόλο στην προαγωγή της εμπορικής δραστηριότητας μιας εταιρίας, η οποία απασχολούσε σε σταθερή βάση 80 εργαζόμενους και σε εποχιακή πλείονες των 100 και συντελώντας τοιούτοτρόπως στην εκπλήρωση των περιεχομένων στα άρθρα 22 παρ. 1 και 106 παρ. 1 του Συντάγματος και τέλος χρηματοδοτώντας την ανέγερση εκκλησίας, αφιερωμένης στον Άγιο Αθανάσιο, στην ιδιαίτερη πατρίδα μου (...) και χρημάτισα αιρετό μέλος του ΤΕΕ Ελλάδος».* Παράλληλα, σε σχέση με το δεύτερο ελαφρυντικό ισχυρίστηκε ότι το χρέος για το οποίο ασκήθηκε η ποινική δίωξη ήταν αλλότριο και όχι προσωπικό, δεν είχε ευθύνη για τη δημιουργία του και η αδυναμία εξοφλήσεώς του οφείλεται στην κακή κατάσταση της υγείας του που τον εμπόδισε να εργαστεί και να ποριστεί τα αναγκαία οικονομικά μέσα για την αποπληρωμή του. Πρόβλημα δημιουργείται στην περίπτωση που το δικαστήριο απορρίψει σιωπηρά μια ελαφρυντική περίπτωση, η οποία προτείνεται παραδεκτά, χωρίς δηλαδή να κάνει λόγο γι' αυτήν στο σκεπτικό της απόφασης (δια σιγής απόρριψη)¹⁰⁴. Το ζητούμενο εν προκειμένω είναι αν αυτή η απόφαση θα πρέπει να αναιρεθεί λόγω έλλειψης αιτιολογίας ή ακροάσεως. Οι περισσότερες αποφάσεις του Αρείου Πάγου αναιρούν λόγω έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας. Πειστικότερη βέβαια φαίνεται η θέση σύμφωνα με την οποία στην υπό κρίση περίπτωση ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης ακροάσεως (άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Β ΚΠΔ σε συνδυασμό με το άρθρο 170 παρ. 2 ΚΠΔ). Ειδικότερα, τίθεται ζήτημα σχετικής ακυρότητας (άρθρο 170 παρ. 2 ΚΠΔ), καθώς το δικαστήριο παραλείπει κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο να αποφανθεί επί σχετικού αιτήματος του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του. Σε περίπτωση αναίρεσης της απόφασης κατά το σκέλος της μη αναγνώρισης ελαφρυντικής περίπτωσης, αυτή παραπέμπεται προς εκ νέου εκδίκαση στο αμέσως προηγούμενο δικάσαν δικαστήριο της ουσίας. Εδραιωμένη είναι η αντίληψη ότι το μετ' αναίρεση δικάζον δικαστήριο δεσμεύεται ως προς το επιληφθέν από τον ΑΠ νομικό ζήτημα, όχι όμως και από τις σκέψεις και τη λύση που έδωσε ο ΑΠ πάνω σε αυτό. Εν

¹⁰⁴ Βλ. Χαραλαμπίκη, ό.π. σημ. 6, πλαγιάρ. 11, σ. 715.

προκειμένου, το δικαστήριο της παραπομπής, αποτελούμενο από διαφορετική σύνθεση, οφείλει να κρίνει ως προς το μέρος της συνδρομής στο πρόσωπο του αναιρεσιόντος της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περίπτωσης. Επίσης, γίνεται δεκτό ότι δεν μπορεί να κρίνει για την παροχή στον κατηγορούμενο άλλου ελαφρυντικού που προβάλλεται το πρώτον στη μετ' αναίρεση δίκη¹⁰⁵.

2. Ο ΧΡΟΝΟΣ ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ

Το επόμενο καίριο θέμα συναρτάται με το χρονικό σημείο προβολής του αυτοτελούς ισχυρισμού του κατηγορουμένου για την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων¹⁰⁶. Παλαιότερα, επικρατούσε στη νομολογία η άποψη ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις προτείνονται παραδεκτά πριν από την απόφαση για την ενοχή. Ωστόσο, η θέση αυτή της νομολογίας ανατράπηκε με την ΑΠ 1615/2005¹⁰⁷, η οποία δέχθηκε ότι ο αυτοτελής ισχυρισμός περί αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων μπορεί να προβάλλεται μετά την έκδοση της απόφασης για την ενοχή και κατά το στάδιο της συζήτησης για την ποινή. Το σκεπτικό της εν λόγω απόφασης βασίζεται στις διατάξεις των άρθρων 369 παρ. 1 και 3 και 371 παρ. 3 ΚΠΔ, καθώς για να απαγγελθεί από το δικαστήριο η κρίση του περί της ενοχής ή μη του κατηγορουμένου, απαιτείται η εξέταση των περιστατικών εκείνων που αναφέρονται στη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Αν το δικαστήριο αποφανθεί περί της ενοχής του κατηγορουμένου, ακολουθεί το στάδιο της συζήτησης για την ποινή, κατά το οποίο ερευνώνται εκείνα τα στοιχεία, που επηρεάζουν το πλαίσιο ποινής. Στα στοιχεία αυτά ανήκουν και οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ, οι οποίες συνιστούν λόγο μείωσης της απειλούμενης ποινής. Συνεπώς, ο αυτοτελής ισχυρισμός περί αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων προβάλλεται παραδεκτά μετά την απόφαση για την ενοχή και κατά το στάδιο της συζήτησης για την ποινή. Επιπλέον, η ανωτέρω θέση ενισχύεται και από το γεγονός ότι πριν την απόφαση για την ενοχή η επικουρική επίκληση της συνδρομής των ελαφρυντικών περιστάσεων, η οποία προϋποθέτει παραδοχή της ενοχής, παράλληλα με την προβολή επιχειρημάτων για την αθωότητα του κατηγορουμένου, αποδυναμώνει την επιχειρηματολογία του συνηγόρου υπεράσπισης.

¹⁰⁵ Βλ. *Μαργαρίτη*, Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία – Εφαρμογή, 2014³, άρθρο 84, πλαγιάρ. 25, σ. 248.

¹⁰⁶ Βλ. *Χαραλαμπίκη*, ό.π. σημ. 4, σ. 248 – 249.

¹⁰⁷ Αρμενόπουλος 2006, σ. 1276 και ΠοινΛογ 2005, σ. 1533.

3. ΣΥΡΡΟΗ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

Σοβαρό είναι και το θέμα της συρροής περισσότερων εγκλημάτων που τέλεσε το ίδιο πρόσωπο. Εν προκειμένω, το δικαστήριο δύναται να μην δεχθεί την ελαφρυντική περίπτωση για όλα, αλλά μόνο για κάποιο από τα εγκλήματα, εφόσον βέβαια η ελαφρυντική περίπτωση συνδέεται με την τελεσθείσα πράξη και όχι γενικά με την προσωπικότητα του δράστη. Επίσης, είναι νοητή η αναγνώριση ελαφρυντικής περίπτωσης και μόνο σε έναν από τους συγκατηγορούμενους για το ίδιο έγκλημα, ακόμη κι αν πρόκειται για συναυτουργούς, στο μέτρο φυσικά που η συνδρομή της δεν ανάγεται στο τελεσθέν έγκλημα¹⁰⁸. Χαρακτηριστική είναι η ΑΠ 865/2004¹⁰⁹, σύμφωνα με την οποία, για όλους τους συναυτουργούς ισχύει το ίδιο πλαίσιο ποινής, ο δικαστής όμως δεν υποχρεούται να αναγνωρίσει σε όλους την ελαφρυντική περίπτωση που τυχόν αναγνώρισε σε έναν από αυτούς. Επίσης, στο ίδιο πλαίσιο προβληματικής, γίνεται δεκτό ότι δύναται να αναγνωρισθεί το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου, χωρίς να χορηγηθεί στον κατηγορούμενο από το δικαστήριο αναστολή εκτέλεσης της ποινής, καθώς συντρέχουν διαφορετικές προϋποθέσεις από εκείνες της αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων¹¹⁰. Τέλος, σε περίπτωση ταυτόχρονης συνδρομής λόγων επαύξησης, λ.χ. υποτροπής και λόγων μείωσης της ποινής, θα εφαρμοστούν πρώτα οι λόγοι επαύξησης¹¹¹.

4. ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΜΗ ΧΕΙΡΟΤΕΡΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ

Ερώτημα, τέλος, προκύπτει αναφορικά με το εάν το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, εφόσον αναγνωρίσει επιπλέον ελαφρυντική περίπτωση, εκτός από αυτές που είχε ήδη αναγνωρίσει το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, έχει υποχρέωση να μειώσει περαιτέρω την επιβληθείσα ποινή, υπό τον όρο φυσικά ότι δεν έχει εξαντληθεί το κατώτατο όριο αυτής από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Η κρατούσα άποψη στην νομολογία απορρίπτει την υποχρέωση περαιτέρω μείωσης της ποινής, διότι αυτή δεν προκύπτει από καμία διάταξη νόμου¹¹². Πάντως, σε περίπτωση αναγνώρισης ελαφρυντικού στον πρώτο βαθμό, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο υποχρεούται και αυτό να το αναγνωρίσει υπακούοντας στην αρχή της μη χειροτέρευσης της θέσης του κατηγορουμένου. Ας επισημανθεί ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν έχει τέτοια υποχρέωση στην περίπτωση που κατά της αποφάσεως του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, άσκησε έφεση ο εισαγγελέας, διότι τότε δεν

¹⁰⁸ Βλ. Κοσμάτο, σε: Χαραλαμπάκη, ό.π. σημ. 6, πλαγίαρ. 1, σ. 701.

¹⁰⁹ ΠοινΛογ 2004, σ. 1111.

¹¹⁰ Βλ. Χαραλαμπάκη, ό.π. σημ. 4, σ. 250.

¹¹¹ Βλ. Μαργαρίτη, ό.π. σημ. 105, σ. 243.

¹¹² Βλ. Χαραλαμπάκη, ό.π. σημ. 4, σ. 250.

εφαρμόζεται η αρχή της μη χειροτέρευσης της θέσης του κατηγορουμένου (άρθρο 470 ΚΠΔ).

V. ΕΠΙΛΟΓΙΚΕΣ – ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ολοκληρώνοντας την ανάλυσή μας σε σχέση με τις ελαφρυντικές περιστάσεις κατ' άρθρο 84 ΠΚ, ερευνήσαμε τόσο τη θεωρητική όσο και τη νομολογιακή προσέγγισή τους, ώστε πλέον κρίνεται επιβεβλημένο να προβούμε σε μερικές επιλογικές – κριτικές παρατηρήσεις.

Το κύριο σημείο κριτικής αφορά το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου του υπαιτίου (άρθρο 84 παρ. 2 περ. α ΠΚ), ο τρόπος ερμηνείας και εφαρμογής του οποίου από τη νομολογία του Αρείου Πάγου μπορεί να υποστηριχθεί ότι έχει οδηγήσει σε έναν άκρατο ηθικισμό. Ειδικότερα, η κρατούσα τάση στη νομολογία προβαίνει σε γενικότερη αξιολόγηση, σε συνολικότερη δηλαδή εκτίμηση του βίου και της πολιτείας του δράστη μέχρι τη στιγμή που τέλεσε το έγκλημα για το οποίο κρίνεται. Έτσι, ανάγεται σε συγκεκριμένα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, υιοθετεί συχνά ηθικά χρωματισμένα κριτήρια αξιολόγησης της ποιότητας του πρότερου βίου για κάθε δράστη, καθώς και στερεοτυπικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις. Κατά συνέπεια, ελέγχει τον τρόπο ζωής και τη συμπεριφορά των πολιτών και επεμβαίνει εμμέσως στην ιδεολογική τους έκφραση¹¹³. Όμως, σε ένα κράτος δικαίου δεν επιτρέπεται η καταστολή της σκέψης ή του τρόπου συμπεριφοράς, αν δεν εκδηλωθεί με μία άδικη πράξη¹¹⁴. Ο πρότερος έντιμος βίος, όπως αποτυπώνεται σήμερα στην ελληνική δικαστηριακή πρακτική, είναι αναμφίβολο ότι δεν εναρμονίζεται με τα κρατούντα στον διεθνή χώρο, όπου τίθεται στο επίκεντρο και ενδιαφέρει μόνο η ύπαρξη πρότερων καταδικών. Η διεθνής αυτή τάση αντανακλάται εναργώς στο μοντέλο προοδευτικής απώλειας ελαφρυντικών (Progressive Loss of Mitigation Model), το οποίο αποσυνδέεται σαφώς από την αξιολόγηση της ηθικής του δράστη. Αναλυτικότερα, οι Αγγλοσάξονες υποστηρικτές του, Ashworth και von Hirsch, στοχεύοντας στην άσκηση μιας ηπιότερης αντεγκληματικής πολιτικής, δέχονται τη χορήγηση της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου έντιμου βίου τόσο στον «πρωτάρη» εγκληματία όσο και στον δράστη που εγκλημάτησε για δεύτερη ή τρίτη φορά, ακολουθώντας ωστόσο μια πτωτική πορεία, ώσπου βαθμιαία να σβήσει. Όταν συμβεί αυτό, οι πρότερες καταδίκες του υπότροπου εγκληματία δεν αντιμετωπίζονται ως επιβαρυντική περίπτωση, με άλλα λόγια ούτε μειώνεται ούτε επιβαρύνεται η ποινή του υπότροπου εγκληματία, αλλά απλώς του επιβάλλεται η ποινή που αντιστοιχεί στη βαρύτητα της

¹¹³ Βλ. *Κηροπλάστη*, Το ζήτημα της φύσης των ελαφρυντικών περιστάσεων και ο δικαιολογητικός λόγος ύπαρξης της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου έντιμου βίου (άρθρο 84§2α' ΠΚ): Διπλωματική εργασία, 2015, σ. 30, 74.

¹¹⁴ Βλ. *Παρασκευόπουλο*, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γενικό μέρος: Το έγκλημα, 2008, σ. 220.

πράξης. Συνεπώς, η αυστηρή κριτική που ασκήθηκε στο παραπάνω μοντέλο από τους Fletcher και Singer με το επιχείρημα ότι μια ηπιότερη αντεγκληματική πολιτική για τους πρωτάρηδες συνεπάγεται μια κλιμάκωση αυστηρότητας για τους υποτρόπους, κάθε άλλο παρά εύστοχη μπορεί να θεωρηθεί¹¹⁵.

¹¹⁵ Βλ. Γιαννούλη, ό.π. σημ. 52, σ. 647, 653.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Γιαννούλης, Γ., Ο εκσυγχρονισμός του ελληνικού συστήματος ποινών, Ποινικά Χρονικά 2018.506.

Γιαννούλης, Γ., Ενώπιες και αντιφατικές έννοιες/κρίσεις στο Ποινικό Δίκαιο: Μια διαχρονική εστία δογματικών προβλημάτων, Ποινικά Χρονικά 2013.646.

Δημητράτος, Ν., Οι εξελίξεις στην νομολογία περί του θεσμού των ελαφρυντικών περιστάσεων κατά το άρθρο 84 του ελληνικού ΠΚ, Ποινικά Χρονικά 2017.477.

Καϊάφα – Γκμπάντι, Μ./Μπιτζιλέκης, Ν./Συμεωνίδου – Καστανίδου, Ε., Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων, Αθήνα² 2016.

Κηροπλάστη, Ε., Το ζήτημα της φύσης των ελαφρυντικών περιστάσεων και ο δικαιολογητικός λόγος ύπαρξης της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου έντιμου βίου (άρθρο 84§2α' ΠΚ): Διπλωματική εργασία, Θεσσαλονίκη 2015.

Λυμπερόπουλος, Α., Οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ, Ποινικά Χρονικά 1998.97.

Μαργαρίτης, Α./Παρασκευόπουλος, Ν. – Νούσκαλης, Γ., Ποινολογία, Αθήνα – Θεσσαλονίκη⁸ 2016.

Μαργαρίτης, Μ./Μαργαρίτη, Α., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία – Εφαρμογή, Αθήνα³ 2014.

Παπαδαμάκης, Α., Ζητήματα μεταχείρισης των ελαφρυντικών περιστάσεων, Υπεράσπιση 1997.159.

Παρασκευόπουλος, Ν., Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γενικό μέρος: Το έγκλημα, εκδ. Σάκκουλα, 2008.

Σάμιος, Θ., Η επίδραση της βαρύτητας του εγκλήματος στην αναγνώριση του ελαφρυντικού του προτέρου εντίμου βίου (Σκέψεις με αφορμή την υπ' αριθμ. 193/2015 απόφαση του Ζ' Τμήματος του Αρείου Πάγου), Ποινικά Χρονικά 2016.155.

Χαραλαμπάκης, Α., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τόμος πρώτος, δεύτερη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Χαραλαμπάκης, Α., Η εξέλιξη της νομολογίας ως προς την ελαφρυντική περίπτωση του «προτέρου εντίμου βίου» (άρθρ. 84 παρ. 2 εδ. α' ΠΚ), Ποινικά Χρονικά 2017.81.

Χαραλαμπάκης, Α., Ελαφρυντικές περιστάσεις και αποτελεσματικότητα της ποινής, Ποινική Δικαιοσύνη 2013.238.

Ψαρούδα – Μπενάκη, Α., Η φύσις των ελαφρυντικών περιστάσεων και ο χρόνος προτάσεως αυτών επ' ακροατηρίω, Ποινικά Χρονικά 1970.146.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ:

Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ

www.pikramenoslaw.gr

www.theartofcrime.gr

www.elinesdikigoroi.gr

<https://www.youtube.com/watch?v=kzByV83oERw>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΓΑΣΙΑ (ΤΟΣΟ ΣΤΟ ΚΥΡΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΟΣΟ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ) ΚΑΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

- ΑΠ 390/1977, Ποινικά Χρονικά 1977, σ. 749
- ΑΠ 803/1988, Ποινικά Χρονικά 1989, σ. 30
- ΑΠ 1154/1988, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 256/1989, Ποινικά Χρονικά 1989, σ. 835
- ΑΠ 1312/1993, Ποινικά Χρονικά 1993, σ. 1135
- ΑΠ 634/1996, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 853/1997, Ποινική Δικαιοσύνη 1998, σ. 41
- ΑΠ 17/1999, Ποινικά Χρονικά 1999, σ. 219
- ΑΠ 842/1999, Ποινικά Χρονικά 2000, σ. 353
- ΑΠ 1008/1999, Ποινικά Χρονικά 2000, σ. 504
- ΑΠ 343/2000, Ποινικά Χρονικά 2000, σ. 897
- ΑΠ 900/2000, Ποινικά Χρονικά 2001, σ.164
- ΑΠ 1549/2000 Ποινική Δικαιοσύνη 2001, σ. 806
- ΑΠ 798/2002, Ποινικά Χρονικά 2003, σ. 235
- ΑΠ 1258/2002, Ποινικά Χρονικά 2003, σ. 423 και Ποινικός Λόγος 2002, σ. 1365
- ΑΠ 1825/2002, Ποινικά Χρονικά 2003, σ. 705 και Ποινικός Λόγος 2002, σ. 2050
- ΑΠ 546/2003, Ποινικός Λόγος 2003, σ. 589
- ΑΠ 2292/2003, Ποινική Δικαιοσύνη 2004, σ. 137 και Ποινικός Λόγος 2003, σ. 2466
- ΑΠ 865/2004, Ποινικός Λόγος 2004, σ. 1111
- ΑΠ 2320/2004, Ποινικός Λόγος 2004, σ. 2816
- ΑΠ 245/2005, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1615/2005, Αρμενόπουλος 2006, σ. 1276 και Ποινικός Λόγος 2005, σ. 1533
- ΑΠ 992/2008, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1358/2008, ΝΟΜΟΣ

- ΑΠ 249/2009, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 609/2009, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1570/2009, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 66/2010, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 226/2010, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 673/2010, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1090/2010, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 970/2011, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1073/2011, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1177/2011, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1235/2011, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1255/2012, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 45/2013, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 253/2013, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 364/2013, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 398/2013, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 602/2013, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 608/2013, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 744/2013, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 889/2013, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 136/2014, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 372/2014, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 407/2014, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 193/2015, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 377/2015, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 727/2015, ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 61/2017, ΝΟΜΟΣ
- ΤριμΕφΚακΑθ 3390/2014, αδημοσίευτη στον νομικό τύπο
- ΜΟΕφΑθ 92/1999, Ποινική Δικαιοσύνη 1999, σ. 1225.
- ΜΟΕφΑθ 105,106,109,110/2008, Ποινική Δικαιοσύνη 2012, σ. 864.
- ΕφΘεσ 524/2013, Ποινική Δικαιοσύνη (ειδικό τεύχος) 2013, σ. 78.

- ΜΟΔΘεσ 179 – 186/2000, Ποινική Δικαιοσύνη 2001, σ. 487
- ΜΟΕφΠατρ 30 – 31 – 32 – 33/1999, Ποινική Δικαιοσύνη 1999, σ. 813
- ΜΟΕφΠειρ 105,105α,106,107,108/1998, Ποινική Δικαιοσύνη 1999, σ. 558.